

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

# ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уреднички одбор:

др *Алексић Радомир*, др *Грицаић Ирена*, др *Коларич Рудолф*, *Конески Блаже*  
др *Николић М. Берислав*, др *Павловић Миливој*, др *Пецо Асим*, др *Пешкић Мићар*,  
др *Стевановић Михаило*, др *Храстич Маје*

Главни уредник  
**М. СТЕВАНОВИЋ**

књ. XXVI — св. 1-2.

БЕОГРАД  
1963—1964.

## СТИЛ ВУКА КАРАЦИЋА

### I. СХВАТАЊЕ СТИЛИСТИКЕ И КАРАЦИЋЕВО ДЕЛО

Многострука проучавања врло обимне делатности Вука Стефановића Караџића у широким размерама, и посебно свих прилика у вези с његовим делом, дају слику његове снажне личности, врло бурног, невероватно радног и изразито плодотворног живота; његове опште културне вредности, и специфично великог значаја за нови српско-хрватски књижевни језик и за нову српску књижевност. Па ипак има низ конкретних питања, нарочито о језичким појавама, које треба што детаљније проучити на ширем и лингвистички интерпретираном материјалу. Исто тако, и нарочито, потребно је установити склад изражајних могућности и постићи уобличавање самог изражаја, из чега се види: психолошка подлога стваралаштва, само дело и целовитост квалитета дела. Да би се рељефније, потпуније и у новој светлости схватио лик Вука Караџића и обликовање његових дела, треба поставити питање о општем ставу Вука Караџића према оним проблемима који ће испунити цео његов радни живот. У овоме смислу треба тражити јединство у његовој разноврсној делатности; Вукову упорност у усклађивању своје личности и свога дела; изванредну убедљивост и вредност целокупности Караџићевог дела. На ово, општег карактера и овако формулисано питање, може се добити одговор проучавањем стилистичких појава и стилских ефеката. У проучавању стила, формулисања мисли, изражаја и изражавања откривају се: творачки импулс, општа концепција, развојна конструкција и формулација језичким средствима.

У неким специфичним студијама о Вуку Караџићу додирују се и извесне стилистичке појаве. То су расправе које ћемо у даљем излагању наводити, нарочито од А. Белића о Вуку Караџићу, о питањима књижевнога језика и о београдском стилу (НЈ VII), а затим неке моје и М. Стевановића чланке. Ближу везу са питањем о Вукову стилу има једна расправа Милке Ивић и један чланак П. Ђорђевића. — Али по-

себно стилу Вука Караџића је посвећен чланак Петра Скока, под насловом *Vukov stil* (*Књига о Вуку Караџићу*, Београд, 1938). Скок са разлогом напомиње да Т. Маретић (*Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*) стварно не даје анализу стила Караџићевог, иако је његова књига намењена и питањима стила, а у својој основи рађена углавном по материјалу Караџићевих дела. Скок сматра да стилистику треба заснивати на схватањима и принципима Шарла Балија<sup>1</sup>. Маретић се ограничава на истицање принципа јасности, лепоте и чистоте језика. Тиме се не даје чак ни формално објашњење ефеката, и врло је далеко од принципских и конкретних стилистичких оријентација. Али и Балијево гледиште на стил у основи је уско и у извесном смислу једноставно, па су отуда упрошћене и линије на које указује Скок. Он истиче сликовитост Вукова стила и његов фолклористички реализам. „Да би могли, каже Скок, научно установити у чему се састоји Вуков фолклорни стил, његова прстонародна сликовитост и осјећајна вриједност те сликовитости, морамо се послужити Bally-евом методом“. Ове су две поставке у основи тачне тек уз прецизнију интерпретацију, па ипак не дају потпуну слику Вукових стилистичких особина. Међутим Скок према овој замисли наводи неколико примера из Вукове поетске синонимике, метафорске вредности, — а на таквим појавама и ми ћемо се у даљем излагању задржати. Даље, Скок анализира неколико примера које убраја у фолклорни реализам. При томе Скок управо не уочава разлику између фолклорне локалне боје, фолклорних елемената и општег типа народског изражавања. Осим тога питање о стилу Вука Караџића поставља једнолико, у једној равни. Ова питања се морају обухватити, али у детаљнијој анализи и у својој комплексности. Таква проучавања морају се поставити шире и продубљено. Ова констатација не умањује лепу заслугу Петра Скока, који и сам истиче да му је намера дати подстрека овим проучавањима.

У ширим стилистичким истраживањима, да би се сагледала творачка снага изражаја и да би се уочио механизам структуре процеса мишљења, — новија схватања о стилу и новији погледи на стилистику дају нам далеко веће могућности него Балијева теорија, која при свем том, у развојном смислу, не губи значај нове оријентације. У изградњи новијих схватања нису била сагласна мишљења о обиму и природи проучавања. Песимистички став о задацима стилистике показивао је Јан Розвадовски, јер, по његовом мишљењу, ако се стилистичке појаве

<sup>1</sup> Charles Bally, *Traité de Stylistique française*. Heidelberg 1919—1921. Cf. од истог аутора *Précis de Stylistique*. Genève, 1905.

посматрају као језичка факта, од стилистике не остаје ништа (cf. Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, 78, 111). У француској лингвистици Марузо (Marouzeau) сматра да је тешкоћа у томе што проблематика стилистике постоји, али се она испољава у свима манифестацијама језичког изражаја<sup>2</sup>. Слажући се углавном са оваквим схватањима, А. Белић је о стилу расправљао у неколико чланака<sup>3</sup>. Прихватајући основна мишљења новијих настојања, као и Бали, и он сматра стилистику лингвистичком науком. Он дискутује нарочито о Крочеовом интуицизму, а затим у низу чланака расправља о погледима женевске школе, излажући своја шира схватања о стилу<sup>4</sup>. Најновија гледишта о стилу, на лингвистичкој основи, носе печат психолошких језичких настројења и разних структуралистичких праваца. Довољно је навести колективно обрађену књигу о низу стилистичких проблема, под насловом *Stylistika teoretyczna w Polsce (w Warszawie, 1946)*, да би се уочиле смернице (нарочито структуралне и социолошке), и да би се схватило врло широко интересовање за стилистичка питања<sup>5</sup>.

Према свему овоме, да би се изразито разноврсна и значајна делатност Вука Караџића могла разматрати и објашњавати са стилистичке тачке гледишта, треба утврдити неколико основних поставки. Бифонову формулу (према стиховима од Боалоа) *Style c'est l'homme même* не треба схватити на упрошћен начин, јер се морају узимати у обзир и објективне чињенице које условљавају изражај и стимулативно на њега утичу. Тиме стил добија и социјалну вредност, као и саме књижевне идеје<sup>6</sup>. То је прва поставка. Стил је општа појава изражаја, а не искључиво уметничке, песничке изражајности. Говорни језик, језик друштвене комуникације, несумњиво чини значајну социјалну вредност; али стил и језик писаца имају посебан значај. Таква проучавања разјашњавају путеве твораштва, спољашње тематске подстреке, објашњавајући став писца, уобличавање дела, конкретизовање значајним појединостима. То је друга поставка.

<sup>2</sup> J. Marouzeau, *Tâches de la Stylistique*. Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski. Cracoviae, 1927.

<sup>3</sup> Наш Језик, III, V, VII.

<sup>4</sup> Benedetto Croce, *Estetica come Linguistica*. Cf. А. Белића *Стил и језик* (НЈ III, 133—141); *Стилистика у светлости женевске школе* (НЈ VII, 33—40, 97—101, 129—134).

<sup>5</sup> У тој књизи наведена је врло опширно пољска библиографија о питањима стила, са 116 бројева.

<sup>6</sup> Cf. Мил. Павловић, *Проблеми стила*, Научна књига, 1960.

Уосталом и сам Караџић је осетио, и то врло рано, да осим питања језичке грађе и језичке граматичке структуре постоји посебна проблематика оних језичких појава које називамо стилем. У предговору књизи народних приповедака (1821. г.) говори да „треба мислити и ријечи намјештати“, па додаје да ни то не треба чинити „по своме укусу“, већ „по својству Србскога језика“. Иако врло упрошћено, он овде мисли на објективну страну уобличавања мисли. На другим местима он такође дотиче питања која спадају у стилистику, нарочито истинитост (а то значи принцип адекватности), вредност и избор речи, посебице принцип композиције, плана, као што ћемо у даљем излагању видети.

Да би се овим путем добила слика стваралаштва Караџићевог, морамо узети у обзир: његову личност и формирање те личности; средину у којој се развијао и у којој је деловао; најзад — тематски посматрану његову делатност у свој разноврсности. Ова три фактора се код Вука Караџића још од самих почетака преплићу, и то изразитије него ма у кога српског или хрватског књижевника. Карактеристично је већ причање самога Караџића Срезњевском<sup>7</sup> како је, остављен самоме себи, са много истрајности улазио у тајне „писма“. У Вука се стварао унутрашњи интерес за одгонетање симболике писања; стварала се упорна жеља да се савлада тешкоћа; уобличавала се истрајност да се постигне успех, мада је то све било подсвесно, магловито. Писмен је човек тада у Србији био веома цењен, и то је доцније Вуку као младићу давало подстрека. Жеља да учи у Сремским Карловцима и тешкоће да то постигне, а затим сукоби са противницима већ у почетку рада — само су појачавали упорност, отпор и борбеност. У њему је још у детињству стварана једна позитивна вредност у живом осећању народне поезије и народних умотворина уопште, и то је временом добило значај свесно схваћених вредности са подстицајима Лукијана Мушицког. Тако се почела стварати снажна и комплексна основа личности Вука Караџића, из које ће понићи смисао за народну поезију и за језик народног типа у књижевности. То све, удружено са унутрашњом снагом горшгачке природе, са отпорношћу и борбеношћу, претварало се у творачку динамику, каква карактерише сав Вуков рад и целокупно његово дело. Све то било је осенчено духом револуционарне борбе мале устаничке Србије. Тако је, већ при преласку у Аустрију 1813. г., Караџић носио у себи клицу револуционарног духа, касније изражену у борби за народни тип језика и књижевности. У

<sup>7</sup> Сф. Љуб. Стојановић, *Живот и рад Вука Сћеф. Караџића*. У Београду, 1924. С. 3—4.

томе је основа снаге са којом започиње своју борбу. А сва његова борбеност не би дошла до изражаја, да није било спољашњег подстрека од стране Копитарара. То Вук истиче у својим причањима Срезњевском, и то са искреношћу, која му је тако својствена. Али да није било у Караџића већ пробуђене унутрашње динамике, Копитарарева подстицања би остала без ефекта, као што нису била успела Копитарарева ранија настојања код других да се почне писати српским народним језиком.

Полазећи од ових констатација општег карактера о личности и објективним приликама, као и о тематици, анализираћемо процесе стварања у Караџићевом делу. Разматраћемо општу концепцију Караџићеве делатности у њеној диференцираности и њеном јединству; затим његове концепције у појединим правцима рада; његова стилистичка конструисања и уобличавања појединих списа, нарочито већих дела; типове статичких и динамичких описа; посебно стилистичке типове у писмима и у полемици; питање о карактеру стила народних песама; питање стилистичког осећања за реченицу, за ред речи, за избор речи, семантичке и естетске њихове вредности. Најзад ћемо карактеристичне одлике стила Вука Караџића разгледати у односу на његову личност и на развитак савременог стила и његових данашњих вредности.

## II. Општа концепција, композиција и стилистичка реализација

Општа концепција једне врло широке делатности, каква је овде већ наглашена, врло се брзо јавила у подсвести Вука Караџића, и брзо је дозрела, водећи јединству схватања самога дела у опсежној активности. То је широко „осмишљавање“, ако би се тако могло рећи, давање општег смисла и обухватне вредности појединих послова који су изгледали диспаратни, а из којих ће здрави природни инстинкт Вука Караџића, а и снага творачког духа динарског горштакког менталитета, тежити да створе целовитост, да се нађе општи смисао у појмовима и акцијама посебно израженим.

Већ конкретно схватање слике структуре српског језика скромн: прве редакције граматике (*Писменица*, 1814), удружује се са оним што треба да добије значај материјалне базе, конкретног садржаја и књижевног изражаја тога језика, са издањима прве две књиге народних песама (*Мала йростйонародна йјеснарица*, I 1814, II 1815). Полазећи од ових тачака ослонца, Вук ће, врло брзо и веома правилно, усвајајући Копитарареву мисао, прићи реализовању лексичке грађе српскога језика. Припремајући потпунију и бољу структуру граматику (уз *Рјечник* 1818), Вук ће стићи да логиком и пуном општрином израза да образложење и

документацију свог револуционарног става у критици Видаковићевог романа (1817. г.). Објављивање неколико народних приповедака и загонетака (Slaviche Bibliothek), и припремање новог издања народних песама, а нарочито покретање забавника (*Даница* 1826), — све то показује да се Караџићево интересовање ширило нагло и врло конструктивно. Прилози за историју српског устанка, чланци географског смера, етнографски прилози у *Рјечнику* и посебно, све то показује тежњу ка ширењу Вукове активности. Као допуну свога рада на језику и на издавању народних песама, Вук је замислио да изради опсежну студију о српском народу. О томе, са разрађеним планом, пише Кепену октобра 1826. године. Ту он каже: „Хотя бы надлежало просить васъ о милостивомъ извиненіи долготы письма сего, однакоже я осмѣливаюсь еще умножить оное содержаніемъ помянутой Сербской Истории“<sup>8</sup>. Даље, он излаже како у томе делу обједињује поједине партије из историје које је већ обрађивао, и уз допуне од тога ствара целину. По томе плану после предговора долази Увод о Србији, одељак са описом земље и о старој историји Срба; трећи одељак чини опис српскога народа, а четврти је опис Првог устанка. Друга књига овог опсежног дела намењена је опису владавине Кнеза Милоша. То показује тежњу свестране филолошке концепције, чему треба додати интересовање за старе наше споменике. Караџић није успео да обради такво дело као целину, — али ипак и посебна његова главна дела узета скупно чине јединство основне Вукове опште концепције, и ублажавају хетерогеност његове делатности.

Вук, као целовита личност, са разгранатим интересовањима, изградио је у себи и у својем раду јединство врло широких схватања. То нам већ само собом указује и на битну карактеристику у појединим Вуковим делима. Вук је већ код првих књига, *Писменице* и првих издања народних песама, схватио циљ и значај, мада ће потребан начин извођења постићи тек при другом издању тих књига. Међутим припремајући *Рјечник*, Вук је ушао уз Копитареве савете веома одређено у начин обраде, како је говорио Срезњевском, али мисли Копитареве биле су само плодотворан подстрек за Вукову пуну самосталност и јасну оријентациону активност у одабирању, а сигурност у одређивању значења, односно у објашњењима неопходним да се утврде немачка и латинска значења. Не само садржај и структура *Рјечника*, него и још више конкретни предговор и расправљање, показују правилно схватање значаја и циља. Одређеност и јасност концепције види се и у посебним делима, у мањим

<sup>8</sup> Вукова *Ирејиска* III, с. 562.

списима, у објашњењима уз речи у *Рјечнику*; исто тако и у писмима, а често у виду конструисаног резоновања, као што ће показати даља излагања.

Конструкцији својих састава Караџић придаје прворедни значај. У основи срећен дух, човек реалистичке природе, иако апостолски дубоко одан идеји којој посвећује сав свој рад, човек неумољиве логике, — он је сматрао неопходним да писац треба свесно да приступи разради свога дела; да мора имати план излагања, и да по тако разрађеном плану развија своје мисли, одмерава, расправља и закључује. Ово показују на много места формулисане Караџићеве мисли, али је он то до танчина врло убедљиво у слици приказао у својој полемици.

О томе питању Караџић говори веома опширно, улазећи и у најситније детаље. Како је то у ствари документовано његово схватање стилистике, овде ће оно бити опширније изнето. У почетку Караџић излаже потребу да се уочи циљ и намера. Затим говори о припреми и плану. Најзад приказује само извођење<sup>9</sup>. „Никакав мајстор, каже он, не ради свога заната, не знајући шта гради и како гради, н. п. никакав кројач не узме ножице у руке, па да комада чоху не знајући или ће од онијех комада бити чакшире или долама; него он најприје узме мјеру, или представи у уму своме, какву ће хаљину да кроји, и каква ће да буде (хоће ли бити уска или широка, кратка или дугачка), па онда узме креду (или угљен) и конач и аршин, те измјери и назначи, куд ваља сјећи, па онда сијече; па послѣ кад стане шити, не шије концима, какве руком напица, н. п. сад црвенијем, сад жутијем, сад бијелијем, сад зеленијем; нити шије један рукав с поља, а други изнутра; нити наврне један комад чохе на лице, а други на наличје; нити удара пуца каква напица, н. п. с једне стране бијела, а с друге жута, а око једнога цепа црвена, а око другога црна: него гледа да је све једнако, једно према другоме“. У овоме одељку имамо закључни поредбени члан: „Тако сваки мајстор свој занат ради, тако треба и списатељи да пишу“. У даљем развијању своје главне мисли Караџић наставља изједначавањем значаја концепције плана и разраде: „Како год што списатељ мора најприје да представи у уму своме, *шта* ће писати; тако ваља да представи, и *како* ће писати“. Према овоме се јасно види да је за Караџића недопустиво одвајање концепције од композиције. То скупа за њега значи општи план, у који укључује излагање у једном случају, а у другом аргументацију, документацију, убеђивање. Он даље од писца тражи пре свега доследност,

<sup>9</sup> Примјечанија на преводе Г. Томе Љубибрајића, и на примјечаније на њих Г. Ситанимира Живковића. СГПС, књ. II, св. 1, с. 100—101.



логичност и јасност у излагању корелативних односа. Ово се види из Караџићевих захтева да списатељ мора сам успоставити језичке законе („правила“), ако их нема утврђених, ако не постоји писана граматика. И, доследан ономе што је говорио о плану, он пред писце поставља проблеме у вези са језиком.

Смисао за сређеност и класификацију Караџић је показао врло рано, нарочито у тематски условљеном груписању народних песама на епске („мушке“, „гусларске“) и лирске („женске“)<sup>10</sup>. Смисао за сређеност показује и другостепено груписање народних песама: за женске песме мерило тематско, а за мушке — историјско. За народне приповетке је узео сличну класификацију: с једне стране су мушке, углавном шаљиве, а с друге — женске (бајке, гатке); а међу једнима или другима ред је дат — не по скупљачима, него по мотивима, уколико се то могло изразити. Међутим у сређивању народних пословица није покушао тематско груписање. Такво груписање захтевало је претходна проучавања. Како се народне пословице, као посебне мале стилстичке јединице, јављају у стандардном виду, то је Караџић узео азбучни ред, према почетној речи, наводећи одвојено варијанте: применио је лексички метод.

Тематска диференцираност није ометала развој и усавршавање Вукова стила. У почетку је основа линеарног излагања, пре свега као у народним приповеткама, а из тога ће Вук изграђивати свој стил, с једне стране у сликању, опису, с друге стране у нарави. У томе сталном усавршавању, развијао се и тип расправљања и документовања, карактеристичан за низ Вукових списа. Такав вид сређених излагања налазимо већ врло рано у редиговању писама. Обавештавајући митрополита Стратимировића о штампању *Рјечника*, Караџић истиче два разлога што му се обраћа: 1) као личности која је на челу српскога народа, и 2) као ономе који показује „неугасиму љубов“ и „ревност“ према слави свога народа<sup>11</sup>. Аделунгу шаље план свога рада, сређено и по бројевима: 1) припремање великог издања српских народних песама; 2) намера да путује у Далмацију, Дубровник, Црну Гору, Јужну Србију, Атонску Св. Гору, Бугарску; 3) жеља живети у Бечу и моћи радити<sup>12</sup>. Већ је поменуто писмо Кепену о плану велике књиге о српском народу и о њеној структури<sup>13</sup>.

<sup>10</sup> Сф. *Српске народне њјесме*, књ. I, четврто издање. Предговор, с. XXV и д.

<sup>11</sup> Писмо од 12. марта 1818. *Вукова љрејиска* III, с. 72.

<sup>12</sup> Писмо од 9/21. новембра 1822. *Вукова љрејиска* III, с. 433—434. Вук завршава речима: „Это мои литературные планы и литературный дѣла, которыя бы желалъ предпринять и совершить за ихъ сят. Графа Румянцова“.

<sup>13</sup> Упор. писмо од 6. октобра 1826. *Вукова љрејиска* III, с. 562—563.

Из овде наведених примера систематичности у Вуковој личности, из његових класификација, види се да је он прожет смислом за срећен изражај, а то не би било могућно без великог броја чињеница јасно схваћених и међусобно усклађених. Према томе није тачно објашњење Јаше Продановића о Вуку као аутодидакту<sup>14</sup>. Вук није у обичном смислу самоук; он је широко формирао своју личност и постигао врло интензивно и поуздано познавање научних факата и принципа читавога комплекса наука свога времена. Цео тај фонд знања и несумњив научни став превазилазе оно што обично даје претходно редовно школовање. Он је учио, али на изворима науке. Ово излагање показује нетачност, упрошћеност Скокова мишљења о примитивности Вукова стила<sup>15</sup>.

### III. Народна основа Караџићевог стила

У науци је довољно наглашен значај народних песама за Вукова схватања и за његову борбу око увођења народног језика у нову књижевност. Уосталом и сам Караџић јасно истиче праву књижевну вредност народних умотворина. „Пјесме, загонетке и приповјетке, каже он, то је готова књижевност, којој ништа више не треба, него је *вјерно*, чисто и непокварено скупити; али у писању приповједака већ треба мислити и ријечи намјештати, али тек не по своме укусу него по својству српскога језика, да не би ни с једне стране било претјерано, него да би могао и учен човјек читати и прост слушати“<sup>16</sup>. Из ових речи види се општи став према народним умотворинама, као и диференцирање два вида. С једне стране су ритмички устаљене форме стихова и народних пословица, које не треба у начелу мењати. С друге стране је проза, подложна изменама и коју треба стилистички редиговати, али у духу народног језика. Оваква Караџићева интерпретација показује јасно да он има пред очима један тип књижевног језика, али са две функције. Стил књижевног језика треба да буде доступан и онима који су се културом уздигли, и простом човеку из народа.

Износећи Вуков став према народним песмама намеће се питање о њему самоме: да ли у његовој личности има поетских квалитета. Караџић са лепим разумевањем говори о питањима просодије<sup>17</sup>, и то још врло рано, поводом дела Луке Милованова. Критикујући Мило-

<sup>14</sup> Јаша М. Продановић, *Вук Караџић као кријичар и йолемичар*. — *Књига о Вуку*, с. 57.

<sup>15</sup> *Op. cit.*, с. 128.

<sup>16</sup> Вук Караџић, *Српске народне приповјетке*, 1853. Предговор, с. IV.

<sup>17</sup> *Скупиљени грамањички и йолемички сјиси* II, св. 2, 374—383.

вана Видаковића, он поезији и реторици даје исти значај као и историји, географији, логици<sup>18</sup>. — Милан Ђ. Милићевић наводи једну доста дугу (188 стихова) шаљиву десетерачку песму о женидби једног Вуковог савременика из Тршића а по причању лозничког проте Ивка Поповића, који му је тврдио да је ту песму „чуо од самога Вука“<sup>19</sup>. У тој песми има карактеристичних стандардних стихова, који понављањем у разним песмама не губе своју естетску вредност<sup>20</sup>. Али има и стихова врло рогобатних<sup>21</sup>. Мада многа нескладна места, а нарочито употребу извесних речи, морамо схватити као појаве у вези са ироничним тоном саме песме<sup>22</sup>, ипак је довољно јасан утисак да ови стихови не могу бити Вукови, те и само тврђење Ивка Поповића треба узети као израз жеље да се о стогодишњици Вукова рођења обнове Вукова сећања на одломак једне такве песме, али за коју Вук не помиње себе као аутора. Таква песма је свакако постојала, и реконструисана, али несумњиво није била Вукова.

Вук Караџић је заиста и сам знао многе народне песме. У предговору објашњава да их је у прву књигу народних песама (1814. г.) унео по сећању<sup>23</sup>, али, признајући да их је тако писао додаје да је у њима било нетачних места, а и да је понегде и језик исправљао „по ондашњем општем мненију наши књижевника“. У издању из 1823. г. он је сва та погрешна места поправио, и то према својој основној особини да буде прецизан, и да му текстови буду и аутентични и естетски исправни, додајући објашњење „као што сам од различних пјевача и пјевачица чуо да се управо пјевају“<sup>24</sup>.

<sup>18</sup> СГПС I, с. 147.

<sup>19</sup> М. Ђ. Милићевић, *На посљетку још нешто о Вуку Свџ. Караџићу*. — Стогодишњица Вука Стеф. Караџића, прослављена 1888. г. У Београду, 1890.

<sup>20</sup> Такви су, нпр. стихови: *Ал' сам чуо и кажу ми људи; Свако иде своје бјелом двору; Кад ујућу јућу освануло*.

<sup>21</sup> На пример: *А када се друштво искућило; Па да чабе шу не дангубимо*, и др.

<sup>22</sup> На пример: *Не гледају куда ударају, Вајраљ зечи, а йреслица йљешини, И мойкама све на дохвајт сџмжу*, и др.

<sup>23</sup> „Све те пјесме што су у првој књизи наштампане у Бечу 1814. г. ја сам у Беч у глави доњо (осим оне о племенитој Асанагиници, за коју сам казао још онда да је узета из Фортисова «Путовања по Далмацији»), и онђе сам и писао колико сам се могао опоменути“. — *Народне йјесме*, књ. I. Предговор, с. XXII — XXXI.

<sup>24</sup> Упоређивање песама из ова два издања извршио је Љуб. Стојановић и навео напоре доступања. — *Живот и рад Вука Свџ. Караџића*. Београд, 1924. Под: Прилози I Разлике трију песама у Пјеснарици и доцније, с. 748—755.

На истоме месту Караџић говори да има народних песама ужега значаја, као што су шалјиве, спеване о локалним догађајима. Оне се не односе на општепознате догађаје, „него ће постају ту и остају“ док се не забораве. Значајно је да Караџић није уносио у своје збирке оне песме које је слушао или забележио од осредњих певача. Исто тако није уносио многе одломке за које се сећао да их је у детињству слушао, а не нашао певача који би знао целу такву песму. Многе од њих су остале у Вуковој заоставштини нештампане.

Вук је дубоко осећао песничке вредности народних стихова, самих речи и метричке структуре. О тим појавама говори у последњем одељку предговора дефинитивном издању народних песама. При томе се ослања на класификацију народних песама и на законе ритмике. То се нарочито испољило поводом штампања књиге Луке Милованова (в. одељак XIV) и у значајном писму Јовану Стерији Поповићу<sup>25</sup>.

Српска народна поезија не може бити мерило за карактеристику Вукова стила. Али њена богата ризница речи и израза била је неисцрпан извор живе Караџићеве лексике. За многе речи у свом *Рјечнику* Караџић даје потврде стиховима из народних песама. Колективна вредност народних песама била је Караџићу залога за прави народни карактер и самих речи и структурних форми колективно изражених. То је све чинило врло богат фонд: више него пасивно, више него латентно осећање стилских вредности. То је осећање постало у психи покретач и динамичка сила за језички изражај, а не само убедљива форма народнога језика у књижевној функцији. Караџић није био поетска природа, али је имао снажно осећање многих вредности песничког израза, песничких форми. Све је ово дубоко подсвесно деловало и у самом прозном стилу Вука Караџића, у виду реминисценција, — мада ипак у мањој мери него што је у корисној анализи констатовао Б. Томић<sup>26</sup>.

Међутим, народне приповетке су имале директног утицаја на основно формирање стила Караџићеве прозе. Мисао о народној прози почела се уобличавати врло рано у Вука. Како сам каже, у почетку Предговора уз издање народних приповедака 1853. г., он је још 1821. г. „наштампао неколико наших народних приповједака“, а уз њих се налазила напомена да је већ неколико година пре тога намеравао издати књижицу таквих текстова. Та мисао се наметала, да би, поред народних песама, имао адекватан тип прозе књижевног језика. То јасно потврђује наведено место о јединству народних песама, приповедака и загонетака.

<sup>25</sup> Cf. СГПС II, с. 374—383; СГПС III, с. 438—442.

<sup>26</sup> Божидар М. Томић, *Вук и Вишњић*. — *Књига о Вуку Караџићу 1787—1937*. Београд, 1938, с. 94—108.

Ритмички везаном слогу народних песама, и стилски кондензовано формулисаним пословицама био би корелативан прозни стил народних приповедака са двовалентном изражајном функцијом; то је имало да буде антитеза двојству језика, како га је формулисао Лукијан Мупицки. Начин казивања, дакле стил, треба да представља границу до које писци могу имати слободе, изабирајући и усклађујући, да би то што је написано могло имати општу вредност. Изгледа да је Вук управо ту мисао желео да спроведе при редиговању народних приповедака. Та се тежња показивала у некој врсти редиговања, уједначавања. Ово пак није имало обухватити екавизме и ијекавизме, које Караџић подједнако допушта; формално уједначавање није обухватило и још неке случајеве (на пример синтагме). У таквим случајевима нема произвољности у принципу. Екавски или ијекавски тип приповедача није мењао, уколико није било недоследности. Шири дијалектизми нису уклањани.

Вук је, како сам истиче при крају поменутог предговора, вршио редиговање и поправљао језик у текстовима које је добијао од својих сарадника. Само у томе нема униформисаности. Све приповетке из те збирке не могу бити узете у обзир за одређивање карактеристике Вукова стила. Али је несумњиво да као варијанте Вукова стила можемо узети особине које налазимо пре свега у оним приповеткама које је сам Вук слушао у Тршићу, а писао их како се „опомињао“. То су: *Усуд, Пејелуга, Ђевојка, удовица и њушеница*, затим *Једна габела у као, друга из кала* (о цару Соломону), *Лажа и њаралажа, Два новчића*. Уз ове приповетке треба узети у обзир и две које је Вук слушао од Тешана Подруговића (*Међедовић, Међед, свиња и листица*), и о којима каже да их је „послије писао“ како их је упамтио, а то значи својим стилем и својим типом језика.

Не би се морале узети у обзир приповетке које је Вуку причао, односно сам писао Грујо Механџић из Сењтомаша, 1829. г. То су: *Немуштин језик, Зла јетрва и девет њауница, Стојина и Младен, Баго и његов шегрт, Права се мука не да сакриши, Аждаја и царев син, Ко мање шисти, више му се даје, У цара Тројана козје уши*. У њима је доследно спроведен екавизам (*верно, време, девојка, дете, свети, седео* и др.). Не треба узимати ни друге приповетке са екавизмима, које су Вуку послали земунски учитељ Димитрије Чабих (*Змија младожења*) и Лазар Марјановић (*Злато-руни ован*), а затим Милица Стојадиновић Српкиња (*Милосићива снаха и немилосићива свекрва, Маћеха и њасиорка, Како су радиле онако су и њрошле*). То взики и за приповетку *Чардак ни на небу ни на земљи*, коју је Вуку послао Кнез Михаило Обреновић.

Приповетке које потичу од Вука Врчевића стилски су живље и динамичније него и саме оне које је Караџић по сећању писао. То су: *Бавоља машињанија и божја сила*, *Побрајимски дарови*, *Калуђер и четврти грешника*, *Којање блага*, *Лијеје хаљине много којешта учине*, *Дјевојка бржа од коња*, *Чудновата ишница*, *Црно јагне*, *Чудошворни нож*, *Царева кћи овца*, *Три јегуље*, *Чудновата длака*, *Зла маћеха*, *Цар Дукљан*. Те приповетке, судећи по упоређивању, Караџић је оставио са њиховим изразитим дијалектизмима, који могу имати ad hoc и стилистичку вредност. Навешћемо неке, тако: „н“ као „м“ пред вокалом — *Оти шријем* (оног тренутка) *излажаше*, а — *доклен гођ*; *чоек* редовно, али *човјек* (бр. 20, с. 120), и *био је* (бр. 31, с. 154, ситуационо карактеризовање) м. обичног „био“; *ије* у значењу „који“ неколико пута (са инволтирањем последичности, cf. НЈ VI), поред *који* са нормалном релативном вредношћу; *ни* у *цркву идаше*, где *ни* има појачану адверзативну вредност „нити“. Али изгледа да је Вук чинио неке исправке у реду речи, јер постоји доста јасно стилистичко слагање са његовим приповеткама, а то прелази у лични стилистички квантум. Стога ни ове, као ни друге приповетке које је Вук добијао са стране, не могу бити сматране изразито дијалектолошком грађом. Нешто више измена показује упоређивање у тексту приповедака добијених од попа Вука Поповића из Рисна и од Ђака из Рисна (*Краљ и чобанин*, *Ко умје њему двоје*). Ово се исто може рећи и за приповетку *Лисница се освештила вуку* (од Данијела Грубановића из Баније).

Ипак и у оваквим приповеткама могу се наћи индиректне индикације за разумевање Караџићевог схватања стилистичких вредности, за језичко-стилистички ниво. Оне нам омогућавају да сагледамо у овом типу стилистички распон допустивих појава, а да схватимо стилске појаве у другим типовима Караџићевог стила. При разматрању реда речи у Вуковом стилу може се уочити његово учешће и у овим приповеткама. Несумњиво је пак да из оваквих текстова специфичне речи којих нема у Вукову *Рјечнику* треба сматрати као елементе посвојене од Вука, прихваћене, остављене у тексту, а тиме на неки начин стилистичко-семантички асимиловане.

Вук је, дакле, стил народних приповедака сматрао основом прозе новог српског језика како га је он замишљао. И у томе правцу је допуштао, нарочито у реду речи и употреби речи, оно што ће означавати довољну еластичност стила у примени на књижевни језик. То чини прву фазу стабилизације вуковске прозе. То је први степен еволутивности Вукова стила. Овакав стил, линеарног типа, заснован на принципима непосредности излагања, јасности и адекватности (да буде „верно“

ономе што се жели рећи), јавља се као тематски диференцирана варијанта. Тако ће епоха у којој се назире тематска разноврсност Вукове делатности добити стил који ће бити народног типа, и бити база даље еволуције.

Што се тиче народних пословица, оне нису битна основна карактеристика Вукова стила, како мисли Скок, али су значајније него што изгледа на први поглед по Скоку (о томе у одељку XI).

#### IV. Излагања — Описи

Основни тип Караџићева стилског уобличавања је у основи излагање, и то углавном у виду причања, нарације. Али, док је нарација, са полазном тачком у народној приповедачкој прози, доживљавала еволуцију карактеристичну за лични Вуков стил, — дотле је описни начин излагања афирмисан раније, уз речи (*Рјечник*, 1818. г.). Иако од мањег значаја за еволутивност Вуковог стила, описи нам могу послужити да боље схватимо основну реалистичку особину Вукове природе, тиме и базу његовог развоја уопште, а посебице типа нарације и расправљања. У овоме одељку ћемо разгледати типичне врсте Вукових описа, општих, ситуационих и специфицираних (ужих). Из тога круга је опис српске земље *Географическо — Сѣтайистическо описаније Србије*<sup>27</sup>, и *Имена села у Србији изван њашајука Бијоградског*<sup>28</sup>. У таквим описима жеља је да се што тачније саопшти географска ситуација; у другом имамо прве знаке ономастичког карактера.

Опис Бокс Которске представља комплексан спис, књигу која се мора сматрати значајном, као почетак етнографских проучавања у нас<sup>29</sup>. Нарочито је интересантан детаљан и прецизан опис бокелске ношње (с. 40 — 41). У замаху, у дугом реченичном периоду, Караџић почиње описом белих чарапа докољеница, па наводи кратке, до колена чакшире од црног платна или од свиле („као поуске димије“); затим описује *кружаш*, не заборављајући да истакне како је изрезан, а доле се пресамити („као џемадан“); па додаје да о сребрним синцирићима висе „мајсторски начињена сребрна пуца“; посебно лепо описује појас и *кораш*, истичући да је украсно извезен сребрним и златним гајтанима,

<sup>27</sup> *Датца* 1827, с. 25—120. Љуб. Стојановић, *op. cit.*, у библиографији наводи под 1826.

<sup>28</sup> *Датца* 1828, с. 222—234. У поменутој библиографији под 1827.

<sup>29</sup> В. С. К., *Ковчезић за историју, језик и обичаје Срба сва њири закона. У Бечу*, 1849.

а са *колчацима* на лактовима, „око којих је такође извезено гајтаном“. — Ова врло развијена слика почива сва на многим карактеристичним појединостима, које уносе живост у статичку слику. Детаљи су ради слике дати и подређени су целини: са општим утиском се сливају а слика целине се не прекида потпуно ни кад најће многоструко објашњавање корета и његових украса; па ипак са довољним осећањем за главну линију тај додатак је Караџић ставио у заграду, а тек иза таквог уметка завршава реченицу. У даљем току описа диференцијално наводи одлике „господскога одела“ (хаљина од црне свиле, долама). Вук овде напомиње да неки носе и „бијеле или црне мараме“ око врата. Са највише појединости је описана бокелска капа:

Бокелска је капа као повисок фес, изнутра је постављен црном свилом, која је горе посред врха (гдје је урес кита) тако смрскана да је остала јама мало већа од цванцике. У ову јаму гдје који подметну црвене или зелене кадифе извезене златом.

Овај се опис као пример наметао управо због склада и естетских ефеката материје и боја, тако да се може сликарски приказати. Али тај нам опис открива тајну тока Караџићевих мисли при формулисању описа. Нормално би се пошло од капе. Међутим изгледа да Караџић иде углавном оним редом којим се човек са села у Вуково време облачио. Али већ таквим редом дат опис има у себи извесну естетску вредност, тако да најјачи ефекат треба да се постигне завршницом, јер се капа често етнопсихолошки идентификује са главом.

Сличан однос игре детаља и целине имамо и у описима малих размера (најчешће у *Рјечнику*), каква је слика *шарџоша*, капе женске народне ношње. Караџић напомиње да је та капа можда највећа у свету, округла, „као погача“. Она се носи позади на потиљку. Ред у опису одговара реду како се таква капа правила. Она је „оплетена“, и то од беле лозе, прекривена црвеном чохом, а преко ње је шамија. Караџић даље описује детаљно на који је начин за то причвршћена бела марама. На белој подлози мараме су, истиче Караџић, украсне сребрне паре, а украси су и дуге прибадаче. После овакве опште карактеристике, Караџић описује оно што је специфично код богатих („газдинских“) — помиње *кашцу* спреда, а затим наводи како младе имају око тарпоша „као вијенац“ од ружа и смиља. Слика се завршава напоменом да крај шамије виси низ леђа („перо“), а и он је украшен парамом.

Општи утисци се претварају у детаљна запажања. Њих карактерише „верност“ приказивања, а то је најважнији принцип Вуковог народног реализма. Код њега нема поетским осећањем оживљених описа,



где једна истакнута особност даје скупни тон, као у народној поезији<sup>20</sup>. Другу пак нијансу показују описи личности, јунака из устаничке борбе: тежиште је на личној особини, на подвизима, а детаљи су мање наглашени; такви описи немају онај песнички замах, кад значајна појединост оживи целу слику, као у Мажуранића<sup>21</sup>.

Супротно статичким описима, имамо пуну живост у опису народних обичаја. Најизразитији пример комплексног описа имамо у саставу *Рисански обичаји*<sup>22</sup> (одељак о свадби). Вук их ставља у ширу концепцију, напомињући да у Рисну, као што је у Црној Гори, „и може бити гдје и на другом мјесту“, добри пријатељи, ако имају један мупко а други женско дете, своју децу „вјере“ „још у колијевци“. — Затим се развија динамичан опис припрема око саме свадбе, у виду причања, са пресцима датих ситуација, са излагањем обичаја, уз драмско приказивање и навођење обичајних обрџа, са устаљеним типом здравља. Тако је нарочито живо приказан поздрав сватовима, уз типичне говорне архаизме:

Господине Стари свате, добре ти сиједе! Ви сте данас из далека ходали, и ноге утрудили. Бог зна јесте ли гђе отпочинули, и од кога коју здравицу примили!

И у антители (упор. VIII одељак) наставља:

А мене ево, завалит ми милом Богу, свашта овђе запало да владам и владах; да заповиједам и заповиједах.

И у закључку стари сват од дома се враћа на актуализирање своје дужности у таквој прилици:

. . . И сад ми рекоше да ја све поздравом предам тебе [тј. теби] да ти владаш и заповиједаш мјесто мене. . .

Овакви примери, стилистички изразито конструисани, типично носе печат фолклорног карактера, — али Вук то усваја и репродукује, а само репродуковање, живо и драматично, директно открива Вукову карактеристику, са уношењем динамике у описну статику.

Оваквог типа описи много се чешће јављају фрагментарно, али увек живо, најчешће у *Рјечнику* (*Ковиљача, Турци, Халка* и др.).

<sup>20</sup> Cf. *Женидба Душанова*.

<sup>21</sup> Cf. С. Јовановић, *Вук као сликар историских личности*. — *Књига о Вуку*, с. 33—38.

<sup>22</sup> *Ковчезић*. — Љ. Стојановић (op. cit., 669) истиче да је два чланка послао Вук Поповић. Ја ипак по извесним особинама мислим да је Караџић њих редиговао (осим здравица и стихова).

## V. НАРАЦИЈА

Дијакронички ток причања у Вуковом репродуковању (по сећању) народних приповедака (упор. III одељак) послужио је као основа да Вук развије свој прозни стил причања. Од народскога типа не одступају први Вукови преводи, као *Четири луда брамина*<sup>23</sup>. Али тематски диференцирано излагање условљавало је Вукову варијанту.

Подсвесни напор Вуков да пише другим начином осећамо већ у саставу *Прва година Српскога војевања на даије*<sup>24</sup>. Тај састав је значајан за разумевање општих и специфичних појава Караџићевог стила. Основа излагања је типично линеарног тока, у виду причања, а заснованог на временским реченицама, нарочито на реченици са *кад*, у инверзији према основној реченици. Али такав ток не чини потпуно мирну линију; вега пресецају корелације са *на што*, *на што*, потом са изражајним актуализирањем — *сад* и сл. Детаљнија анализа у овом правцу показује извесну рељефност излагања и допустити извођење закључака о томе.

Поједини одељци указују на план излагања, а сваки одељак је мала и добро укључена целина.

Општа концепција Вукова везује почетак првог српског устанка за Свиштовски мир и за стање настало због неизвршења уговора о томе миру. Стога почиње антитезом *Кад су Нијемци 1791 године у Свиштовоу њоследњи мир чинили*, и у наставку износи као услов да се баше и јаничари не враћају у Београд. Караџић наставља причање са *иошито (иошито се мир већ сврши)*, са појачавањем односа последичности (више него временског односа), — и ту видимо траг подсвесног оријентисања, јер ће нешто даље, у вези са доласком насилника Дели-Ахмета, бити употребљено временски индицирано *кад*. А затим је непосредно повезана погибија тог насилника са читањем султановог фермана, у корелацији како (тј. „чим“), тренутно, са још непосреднијим *одмах (Како Дели-Ахмет њадне мрџав, њаша одма извади и њрочиџа царев ферман)*. У даљем току, нако настаје однос адверзативности, уместо *али кад*, а *кад*, Караџић ће употребити само *кад (Кад Пазванџија — Пазван Оглу наскоро њошом њодигне буну . . .)*. Три наредна параграфа опет се почињу са *кад*, и то у првом случају само *кад*, с инверзијом реченичног, у другом с корелацијом непосредности *кад : одма*, а у трећем са прстом, непојачаном корелацијом *кад — онда*. Затим Караџић издаже о прикупљању незадоволјних Турака, беспосличара, после убиства Мустај-паше. А: и

<sup>23</sup> *Даница*, 1827, с. 121—142; СГПС II, с. 413—421.

<sup>24</sup> *Даница*, 1828, с. 136—221; *Историјски и етнографски сјиси* св. I, с. 3—57.

већ помен о ширењу вести о убиству паше који је гонио насилнике наводи Караџића на временску корелацију *кад* : *онда*, за означавање последице (повратак спахија и преузимање дахијске власти). Закључну реченицу у овом току почиње *сад* *већ* у значењу „према томе“ („*сад* *већ* ни судија други није било у земљи осим даија . . .“). Динамизирање догађаја (почетак сече кнезова), показује у нијансама временски повезане корелације, и то: 1) почетак сече а као реакција прикупљање бегунаца (*кад* : *онда*); 2) повлачење дахија у Београд („*сместа*“, *дакле, кад* : *одмах*); 3) поновно договарање дахија (*кад* : *ојей*).

Наредни одељак о Аганији, са узрочно-временском ситуацијом, почиње са *иоши*, а наредна ситуација Вуку поново намеће *кад* (са актуализирањем *сад* : „*Кад* делије сад виде...“). Предах је у констатацији да шаљу Аганију у Арбанију, да покупи најамнике крцалије, — а ту нема корелације.

Излагања конструисана на механизму *кад*, са одмеравањем нијанси у корелативним опозитумима, откривају велики напор да се писац отргне из круга претходних ситуација које су условљавале сам устанак. Прелазећи на излагање самих догађаја устаничког организовања и саме борбе, Караџићева наративна постаје живља. Прелаз на овај други део изражава актуализирање помоћу *сад* : „*Сад* *већ* Срби, попаливши анове и Турске чардаке по селима, и побивши и рашићеравши субаше и андије, пођу на вароши, и најприје ударе на Рудник, и одма га запале, и Турке побилу и рашићерају“. Даље причање тече нормално: о заузећу Рудника, о борбама око Шапца и у Поцерини итд. У овом мањем делу Караџић се ослободио подсвесне корелације временски опозитивне условљивости. Напор ослобађања стила осећа се и у наставку овога списка. Вук је прошао кроз ове тешкоће средином треће деценије прошлог века, у жељи да изгради свој начин мишљења и свој прозни стил народног типа, али онако како би могао импоновати и својим противницима. Подсвесни напор у овој деценији био је и најтежи. Доцнији Вуков наративни вид стила имаће више еластичности, нарочито у описима личности (Хајдук Вељко, Иван Југовић). Начин слободнијег и живог причања имамо већ у књизи о Милошу Обреновићу<sup>35</sup>.

## VI. Тип расправљања — Критике

Пре него у наративном излагању, Вук Караџић се огледао у критици и полемици, у борби око књижевног језика. Приказујући његов

<sup>35</sup> Милош Обреновић Књаз Србији или Грађа за Српску историју нашега времена. Написао В. С. Караџић. У Будиму 1828; Ист. сп. I, с. 110—198.

почетак рада, Љуб. Стојановић жели да истакне Караџићева претходна размишљања, која су га припремила да свесрдно прихвати Копитареве идеје<sup>36</sup>. Караџићево знање многих народних песама било је подстакнуто тиме што је већ за устанка код Руса бораца видео неку збирку руских песама, а више је него вероватно да је још тада могао видети Качићеву књигу. Тако рана размишљања откривају унутрашњу способност, која ће се изразити, и то веома брзо, у првим замцима објективног вида стила, са излагањем и расправљањем. У предговору *Писменици* изражен је Вуков унутрашњи процес размишљања о тешкоћама посла кога се прихватио, па као да предвиђа тешку борбу око тога каже да има људи који „слабо маре за ово дјело“, и наставља: „но ништа мање, мене је истинита ревност кљ роду моме ободрила, и принудила да не зажмуримъ и да један пут тумарим главом кроз оно трње, макар на ону страну сав подеран и крвавъ изишао“. Поузданост му је ојачала позитивним приказом Ј. Грима<sup>37</sup>, коме је Копитар послао књигу. Тај приказ ће Караџић унети у предговор првој књизи народних песама 1821. г. Иако врло скромно приступа овом послу, он је самоуверен, а чврста логика чини основу полемичког стилистичког уобличавања<sup>38</sup>. Он осећа вредност народних особина супротно недостатку народне основе у његових противника<sup>39</sup>. Такав Вуков став добио је свој израз већ веома рано, у критикама на романе Милована Видаковића *Усамљени Јуноша*<sup>40</sup> и *Љубомир у Елисиуму*<sup>41</sup>, и нарочито у овом другом. Ти романи су били врло погодна мета полемике са истицањем непознавања географских, историјских и других чињеница (нпр. бурмут у XIV веку!), а нарочито због недостатка логичности и због става према народним обичајима, које Вук сматра светињом<sup>42</sup>. У идејним схватањима о народним оби-

<sup>36</sup> „Требао је и показати да су овакве послове радили (или хтели радити) и други угледни књижевници, и да је он сам дошао на идеју издавања Песнарице читањем тих књига и размишљањем“. — Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 67.

<sup>37</sup> Wiener Allgemeine I. Zeitung, 1815, бр. 74, с. 1168—1180. Cf. Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 71.

<sup>38</sup> Јаша М. Продановић, *op. cit. Књига о Вуку*, с. 57.

<sup>39</sup> Cf. Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 83.

<sup>40</sup> *Рецензија* (послана учредникомъ Нов. Серб. на употребленіе) о књизи зовомој: *Усамљеный Юноша*. . .). *Србске новине* 1815, бр. 205, 206, 208. — Ново издање СГПС I, с. 81—86.

<sup>41</sup> *Друга рецензија Србска* (Учредничеству послана) *Љубомир у Елисиуму*. . . (Нов. Серб. 1817, бр. 57—68). — Ново издање СГПС I, с. 116.

<sup>42</sup> Ј. Продановић, и сам рационалистичког духа, замера Вуку што напада не само Видаковића, него и Доситија и Рельковића због критике народних обичаја. „Обичаји нису никаква светиња!“ — каже он. Да је Вук знао основне појмове социо-

чајима Вук заступа изразито романтичарско гледиште, мада је по својој природи реалист. Он у себи сједињује таква два у основи противна гледишта, осећајући обичаје свога завичаја као реалистички изражене одлике супротне обичајима нпр. код муслимана; он се оштро изражава противу рационализма самога Русо-а (Rousseau), Доситија, конкретно противу Видаковића. Сама формулација напада одликује се народским изражајним реализмом. Са потпуно таквом адекватношћу у изразима, са непомирљивом оштрином и вулгарном грубошћу, са заједљивошћу и сарказмом, Вук у револту назива лудовима Видаковића и његове узоре. За начин како Видаковић говори о херцеговачким обичајима каже да су то „бљувотине“, а „да је Љубомир прави *магарац* и *безобразна будала*“. Видаковић на много места „незна шта говори, него бунца као баба у болести“<sup>43</sup> (а заиста има много недоследности, чак и супротности, нпр. о давању књиге у штампу: у посвети и у предговору). Већ у својој првој критици Вук је с одвратношћу рекао да је, уз веома много других грешака, тип „како ти се име“ и сл. „прављј гадъ у Србском' езикѹ“<sup>44</sup>. Вук је оштар у полемици уопште. У полемисању око „средњег слога“ Караџић је тврдио да су Руси, за време рата, саветовали да се пише онако како народ говори, а не неком мешавином. То је оспорио Мих. Грујовић, који је у време рата био писар; уз писмо Грујовићево објављен је веома оштар Караџићев одговор, у коме се при крају каже „Само овакови писари и учени люди као што е Г. Грујовићъ, могу бити овако лудо горди и безобразни, да кривицу и срамоту свога незнаниа бацају на народъ!“<sup>45</sup> — Ипак ја сматрам једностраним мишљење Ј. Продановића да стилистичке грубости упућене Видаковићу, Светићу и другим писцима треба схватити као израз става једнога аутодидакта према тада признатим књижевницима. У суштини Вук није зао по природи. Али и пријатељи његови често истичу сувишну оштрину у Вука. Њему за грубости замера и наклоњени му Берић у једном писму Давидовићу, иако је сам Вуковом критиком задовољан. Он каже:

логије, не би се нимало озлоједио на Видаковића“. — *Књига о Вуку*, с. 54.— СГПС I, с. 129—130.

<sup>43</sup> СГПС I, с. 129, 147. — Сличне изразе из полемике и са другима наводи Ј. Продановић, *op. cit.*, с. 55. — Тако Вук са задовољством указује на критику „ону зубату“ о Физичи А. Стојковића, ВП II, с. 239.

<sup>44</sup> СГПС I, с. 86.

<sup>45</sup> Писмо Мих. Грујовића објавиле су *Новине Србске* 1817, бр. 83 (с. 661—662), заједно са Вуковим одговором (с. 662—664). Понова штампано: СГПС I, с. 176—177 и 178—181. — Алузија на ово у писму Ј. Берића Давидовићу, који то јавља Вуку. *Вукова ирејиска* II, с. 70. — Упор. Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 157.

„Једно само, ако смем искрено исповедити, не допада ми се што сиромаха Видаковића пред њ светом баш онако срамотите да не зна ништа. Та то е у току рецензије очевидни и довољни доказано, мислио би дакле, да за честь човека, и онога, који се труди, не би требало онај член метути, да он ни Логике, ни Реторике, ни Поезије, ни стѣда ни срама, ни учтивости не познае, ни ништа“<sup>46</sup>. Сима Милутиновић Вуку о томе пише: „Баца трице и иват писмени, премда право имаш“<sup>47</sup>. Вук Караџић и поред своје оштрине у изразу нема злости, и у једном писму Лукијану Мушицком своја претеривања признаје речима: „Него Вам то унапредак кажем . . . да ја не умијем валити, него само кудити и подсмјевати се; а валу ћу оставити већим рецензентима, као што је Копитар“<sup>48</sup>. Неколико година касније, када је већ осетио афирмацију својих вредности и признања, после штампања *Рјечника* и новог издања народних песама, Вук пише скромно: „А да ни ја свуда чисто Српски не пишем, то може бити, зашто у оваком почетку, и у стању, као што се књижество наше сад налази, тешко је свуда чисто и за свакога право Српски писати: ја сам задовољан ако узимам мање погрјешака него други“<sup>49</sup>.

Претерана оштрина и праве грубости у изражавању јављају се у стилу Вука Караџића управо кад је изазван. Тако, поменуте грубе речи упућене су Миловану Видаковићу тек после његовог одговора писаног с висин: и увредљиво. Овакво мишљење оправдава психолошко-стилистичка ситуација. Вук са логиком и оштрином полемише и са другима, па има грубости и у полемици са Јованом Хаџићем — Милошем Светићем, али и ту, при завршетку полемисања, са ублажавањем у тону. Јован Хаџић, у почетку Вуков пријатељ и присталица (1821—1822), доцније је изменио свој став, желећи се удобрити Стратимировићу: радећи против Караџића, интригирајући, а нарочито у Летопису<sup>50</sup>. До оштрог сукоба је дошло кад су 1837. г. објављене *Ситнице Езикословне*. Полемика се распламсала, непоштедно, узбудљиво. Али на трећи „утук“ Караџићев одговор, штампан тек 1847. г., иако без грубих, вулгарних израза, био је ипак заједљив: „Ако Г. Светић има кога паметнога човјека за пријатеља, само му ваља дати да прочита овај Утук његов, па ако не почне на њ мрзити и презирати га, јамачно ће почети жалити га“<sup>51</sup>.

<sup>46</sup> Вукова *Ирејиска* II, с. 70. — Cf. СГПС I, с. 147.

<sup>47</sup> Вукова *Ирејиска* I, с. 6.

<sup>48</sup> Вукова *Ирејиска* II, с. 239.

<sup>49</sup> СГПС II, св. 1, с. 140. Упор. нап. 8, у вези са стилистичким реализовањем.

<sup>50</sup> Упор. Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 466—470.

<sup>51</sup> СГПС III, св. 2, с. 259.

Ове речи су управо парафраза, Вуково сећање на Светићев приказ прве књиге *Данице* у Летопису Матице Српске. Тамо се износи како се Вук жалио да се на њега „виче“ после Светићевог доласка из Беча у Нови Сад, па се каже: „Но ми исту Даницу Г. Вука народу, најпаче свакомъ ученомъ Сербљину предлажемо, да ю прочита, паъ нека намъ безпристрасно каже, колико је Даница важна и да ли се безъ узрока на Господина Вука виче?“. За први, историјски чланак каже се да је написан „преко бундева“. Додаје се с омаловажавањем „не пристоји се да Г. Вукъ таке тричарије народу продаје“<sup>53</sup>. Вук је прихватио овакав тон полемике, говорећи да би такав списатељ у других народа био на последњем месту, „но у нас је несрећом, опет, измеђ првијех“<sup>53</sup>. Али сем језичких, Вук Светићу не одриче других знања. Он каже: „Кад не би друго ништа боље знао од Српскога језика и од етимологије, он би у ученоме свијету био прави фушер и шарлатан“<sup>54</sup>. У свом одговору (*Ушук*) Светић даје лични карактер у врло грубом тону. Ту је Вук назван краткочумнијим и безобразнијим „одъ најбезобразније пиљарице Бечке“<sup>55</sup>; а на другоме се месту вели „кадъ се што одвећъ неслано, безобразно и погрдно хоће да означи“, каже се „Вуковски говорити“<sup>56</sup>. Жели пак да у нашој књижевности не буде Вукових „погрда и блювотина“<sup>57</sup>. У свом закаснелом одговору Вук не пориче да у претходном одговору има оштрих израза, али да се „грубијанства“ односе само на Светића као писца. Вуков је стил овде блажи, без увредљивих израза. Напротив, Светић у трећем Утуку наставља са увредама: да Вук друге писце „хули и ружи“, а све код Вука назива варварством и лукавством<sup>58</sup>. Вук је само кратко одговорио без грубости<sup>59</sup>. Ову полемику имао је да заврши Буро Даничић делом *Раиј за српски језик*.

У другим, нарочито познијим полемикама, Вуков стил показује логику у расправљању, некад и оштрину, али углавном без личног вређања<sup>60</sup>. Чак у једном одговору Штипкаловићу тон му је у финој

<sup>53</sup> Летопис Матице Српске, св. XXXVI. — Cf. Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 473.

<sup>54</sup> СГПС III, св. 1, с. 39, cf. с. 125—126.

<sup>55</sup> *Ibid.*, с. 40.

<sup>56</sup> *Ibid.*, с. 48.

<sup>57</sup> *Ibid.*, с. 53.

<sup>58</sup> *Ibid.*, с. 54.

<sup>59</sup> СГПС III, св. 2, с. 258.

<sup>60</sup> С. Н. Лист, 1847, бр. 8. — СГПС III, св. 2, с. 259—262.

<sup>60</sup> У одговору Евг. Јовановићу (*Кријика у језику*, 1846); у необјављеним објашњењима о Новоме завјету (1848), у објављеном одговору Никанору Грујићу (1853), и др.

иронији, али скоро незлобиво шаљив<sup>61</sup>. Из Вукових полемика управо су се развиле његове расправе.

## VII. ТЕМАТИКА И ОСНОВНЕ ОСОБИНЕ СТИЛА У РАСПРАВАМА

Супротно линеарном и наративном причању, Караџићев је стил добијао боју и рељефност, већ од почетка, мада прво у предговорима, нарочито уз Рјечник и поновљено издање народних песама, затим: приповедака, пословица. То нису праве расправе, али у већини случајева имају такав карактер, нарочито јасан план, распоред излагања и довољно истицања важнијих делова. Са овим видом имају везе већ раније изнете мисли о Караџићевим схватањима о композицији, плану, реду излагања. Тематске расправе, уколико их је Караџић обрађивао и објављивао, највећим делом долазе у круг опште Вукове концепције, о којој је већ било говора. Такви написи су у највећем броју о питањима језика, о народу и народном животу.

Неке од њих ћемо размотрити да би се утврдила Караџићева тематска оријентација, као и смисао за композицију, пропорције, стилска повезаност.

Вукова тематска оријентација, полазећи од онога што је у првом реду било интересантно за Србе, постаје двовалентна, јер се за исте теме развија интерес и у културној Европи. Ту је с једне стране питање о српским народним песмама, о Речнику, о Првом Устанку, а у вези и са личним Караџићевим питањем — о Кнезу Милошу. Доцније се јавља специфичан интерес за Црну Гору. Једна од крупних тематских идеја оваплотила се у делу Ранкеа (*Die serbische Revolution*). А на немачком је објављена Вукова књига *Die Montenegro und Montenegriner*.

Да би се добила слика о теми у вези са распоредом грађе, пропорцијама и значају композиције, разгледаћемо четири расправе које нам дају могућности да тематски и структурално изведемо неке закључке.

У *Ковчежићу* је објављена расправа *Срби сви и свуда*<sup>62</sup>. Бавећи се широко схваћеним питањима српскога народа, Караџић је запазио да Срби живе не само у младој, устаничкој Србији и у Војводини, него

<sup>61</sup> „Штета што сам ја овако немиран и свадљивац, а ти тако миран човек, као што ти и презиме (Штипикаловић) свједочи, које си изабрао према својој мирноћи“! — СГПС II, св. 1, с. 175.

<sup>62</sup> Наслов нема шовинистички карактер, него је само језички неспретно комбинираан, — *свуда* значи „из свих крајева где их има“. Али такав наслов складно и лепо звучи.



и у другим крајевима. Друга тематска концепција, непосредно уплетена у прву, односила се на језичке карактеристике јужнословенских племена.

Први део тематике је већ давно постао динамички покретач Караџићеве активности, и то оличен у општој карактеристици и народној поезији. Тако је, одмах, прешао са *шеме* на један врло значајан *мошис*, на мисао о схватању вредности народне поезије, а одатле није могао избећи да тему великим делом сведе на методолошки вид, на господу која су онарођена, која би желела да раде за свој народ, али не знају како треба радити: не знајући језик ни народне умотворине, учени људи се удаљују од народа. У антитези (в. VIII одељак), супротно схватањима Мушицког<sup>63</sup>, овде се истиче да се умотворинама нашег народа сва учена Европа диви, и њих ради народ наш слави и хвали (с. 45).

Други део тематике представља одјек Копитареве теорије о односу Срба, Хрвата и Словенаца. Ову мисао је потпуно усвојио, и то тако интимно, да се сам директно позива на Константина Порфирогенита. За основна стилистичка схватања је интересантно како је умео документовати и разрадити основну мисао, прегледно, са издвајањем појединих тачака. Закључак да су Срби и Хрвати били један народ „од два различита имена“ омогућио је његов доцнији став о јединству језика<sup>64</sup>. Одговарајући Шулеку, допушта да се и штокавци (католици) могу сматрати Хрватима. Овај пример показује заиста да је, током тридесетих година, Караџић достигао сигурност стилистичког нијансирања и уобличавања.

Дело о Кнезу Милошу Обреновићу представља *шемајску целину* са писмом кнезу Милошу из 1832. године о његовој владавини, а које се досад сматрало потпуно одвојеним и наводило само као писмо. Међутим, у поменутој основној Караџићевеј концепцији предвиђена је та тема. Разумљиво је, пак, што је Караџић објавио књигу о Кнезу Милошу већ 1828. г. Вук се, стално у тешким приликама, обраћао и Кнезу Милошу за одређену помоћ, па тако и писмом од 14. маја 1824. г. Тако је у овој књизи желео да прикаже обнављање Србије под владом кнеза Милоша. Али је дело схваћено шире, као наставак Рајићеве Историје, дакле од 1765. г. (укратко), а у предговору се истиче значај приказивања савремених догађаја. Међутим, иако је Караџић имао смисла за план, у овој књизи се види невештина у томе правцу. Изгледа да је Вук осећао да је опис ранијих догађаја ван праве тематике књиге, и то је

<sup>63</sup> Стихови: Свѣтъ хвали вишшу класу нашег рода,  
Аль на просту баца срамъ.

<sup>64</sup> СГПС III, с. 155-156. и 443-468. Cf. Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 684-685.

дато посебно под насловом *Преглед најзнајитијих догађаја из њене књиге*. Невешто, скоро усред тога дела, Вук каже да прелази „к владању Милоша Обреновића“, тј. времену између првог и другог устанка. Али стварно поднаслов показује да је то грађа за новију историју. Композиција је невешта и несразмерна.

Напротив, допуна ове књиге, тема о владавини кнеза Милоша, о самовољи, о многим безаконјима, није објављена, већ ју је Караџић, уз врло пригодно подешен циљ, са нотом добронамерне искрености, редиговао у виду писма<sup>65</sup>, износећи све оно што потиче од несавесних кнежевих саветника. Тачна запажања, логика и прегледност излагања, смелост удружена са великом отвореношћу карактеришу тај спис, који је стварно меморандум, — посебно мало, али значајно дело. Ово је најбоље компонована Вукова расправа.

Најзад књига *Правителствоујуци совети сѣрбскій*, иако у виду историјског излагања, представља дело тематски карактеристично, са приказом постанка борбе против Карађорђевог аутократије и Карађорђевог победе. Одељцима ове књиге недостаје формално издвајање. Ипак, јасно се види неумешност у композицији, несразмера у распореду материје. Ово дело је написано свакако много раније, оно припада оној тематској групи о којој је Караџић писао Кепену, као што смо видели. Посматрања неких појава у Вукову стилу допуштају да се ово одреди ближе<sup>66</sup>. Овакво мишљење, на основу Вукове интерпункције, констатовао је и довољно јасно потврдио Мих. Стевановић у расправи о Вуковој интерпункцији: „Мислим да није тачно познато време постанка овог значајног Вуковог дела. А врло је вероватно да је Совјет писан знатно раније, али га Вук није штампао пре прво да се не замери кнезу Милошу, а после кнезу Александру Карађорђевићу“ (*Вукова интерпункција*. Зборник Филозофског факултета Б. У., књ. II). Оваква запажања су принципски значајна, јер показују да резултати проучавања технике стила могу бити корисни за шире текстолошке закључке.

Из великог броја критика и полемичких списа развио се Вуков смисао за факта и фактуру, — за аргументацију, логично закључивање и убедљиво усклађивање и излагање. У овоме је Караџићу помогло интензивно улажење у савремену науку, брзо и солидно овлађивање

<sup>65</sup> *Вукова њрѣиска* II, с. 627—659. Писмо бр. 79.

<sup>66</sup> Љуб. Стојановић даје објашњење да су 1860. биле погодне прилике да Вук објави своја објективна излагања о Правителствујушчем Совјету (ор. cit., с. 669—670). Ово није у супротности са мојим мишљењем да је дело писано раније. То би се могло закључити и по Вуковим напоменама испод текста, јер су оне управо допуне и нови одељци, накнадно стилизовани.

проблемима стилистике и науке о језику. За дивљење је како се укључио у праву науку, и како је у томе нашао основе да осигура и научност стила и избор факата у неколиким расправама о питањима језика. Ово се нарочито односи на *Писма* Вука Ст. Караџића и Саве Текелије Платону Атанацковићу, затим на расправу о особинама говора Дубровника, Боке Которске и Црне Горе (Предговор издању Народних пословица), и још друге.

#### VIII. РЕАЛИЗАЦИОНЕ СТИЛИСТИЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ И РЕАЛИЗАЦИОНЕ ФОРМУЛЕ

Само стилско уобличавање је у ужем смислу реализација процеса саопштавања и изражаја уопште. Постулат основног стилистичког реализовања је двостепена адекватност изражаја и разумевања. Не рећи ни више ни мање него што је потребно (Bossuet). Према томе не може се примити Скокова општа замерка Вуку да му је стил преопширан, по народском типу, мада јасан. Пример који наводи Скок управо показује да је на наведеном месту речено оно што тамо стоји потпуно јасно и без понављања:

Код њи не треба знати никакве граматике (ни Српске, ни Славенске), него зарежи перо па пиши по своме *вкусу*, како ти кад из пера истече: што не знаш Српски, метни Славенски; што не знаш Славенски, метни Српски; а што не знаш ни Српски ни Славенски, метни како ти драго (што ти прије на ум падне); ће се из два језика (и из треће главе) по својој вољи трећи гради, ту се не може погријешити: само да није чисто, као што народ говори<sup>67</sup>.

То је стил човека који прати реализовање своје мисли, диригује процесом прелаза у развијени ток. Оно што би било специфично објашњење, што је испод нивоа реализације, Вук ставља у заграду, као нешто допунско. Једино би се могло приметити, да је требало еманциповати, тачком одвојити реченицу која представља репризу претходног тока („ће се из два језика трећи *гради*“). Али та реприза није обично понављање, него је *закључно* понављање, и зато је Вук није потпуно издвојио, а и ми данас само бисмо је појачано одделили запетом и паузом од претходног тока.

Осећање за реченицу је, стварно, релативна појава<sup>68</sup>. Караџићева реченица има широк обухват, и то махом код историјске наративе. То показује пример који се овде наводи:

<sup>67</sup> Предговор *Рјечнику*. СГПС II св. 1, с. 7.

<sup>68</sup> Cf. М. Павловић, *Три штића реализовања реченице*. Питања књижевности и језика II.

Кара-Борђије на то писмо заповједи писмено да Младен не иде више у совјет, и он по том са својијем момцима отиде у Тополу и кад ондје докаже Кара-Борђију да су то све сплетке Кара-Ћорђијевих непријатеља, који гледају само да би како њих двојицу омразили и завадили и т. д., даде му Кара-Борђије нешто и својијех момака . . .<sup>69</sup>.

Између Младенова доласка у Тополу и његова објашњења с Карађорђем очигледно је граница реченична, и ту ће запета бити као грешка у штампању, утолико пре што за њом долази у инверзији реченица са *кад*, а тај начин почињања инверзије устаљена је појава у Караџићевој наратији, нарочито историјској.

Караџићево излагање је развијено, нијансирано, често са уметнутим реченицама. Сложена реченица, као и разграната, има свој рељеф непосредног, али често неуравнотеженог казивања. При томе је регенс непосредност, а подсвесни импулс: да се каже све што је уплетено у обухватни процес доживљаја мишљења и изражаја. Вук са читаоцем ствара контакт чак и кад прилази некој сувопарној материји:

Ја сам још прије неколико година почео преправљати грађу за Српску граматику по начину Г. Добровскога<sup>70</sup>.

Емоцијом доживљена реченица, динамизирана општим расположењем, то преноси на два паралелна дела:

Са особитом радости благодарим [1] свима Г. Г. пренумерантима на њиховој повјерености к мени, [2] а особито Г. Г. скупитељима на родољубивоме труду и на пријатељској љубави.

То је случај емоционалног обухватног паралелизма са диференцирањем.

У Вукову стилу имамо, мада ретко, и веома лепих полетних места. Живо, реторски, веома рељефно реализован је реченички период, са градијацијом:

Нека родољубиви Мушицки лети за Пиндаром и за Хорацијем; нека се дружи и пореди с Рамлером, с Клопштоком [,] с Державином и с Димитријевим; нека дубоко замишљени Соларић истражује и доказује каквим су језиком говорили земљаци и врсници Рема и Ромула; коме Србину Српски језик не ваља, нека га поправља по своме укусу, и нови нек гради! . . . Не завидим, на част

<sup>69</sup> *Практически употребляемый Словарь*, с. 20. Ист. сп. I, 74.

<sup>70</sup> *Главна свршивања суштествителних и прилагателних имена у Српском језику. Даница 1828*, с. 1. — СГПС II, с. 292. Наредни пример је из Предговора исте књиге, с. XXI.

свакоме своје. . . а ја ћу само готово да сакупи оно што је народ Српски већ измислио<sup>71</sup>.

Сређени дух Вука Караџића, као што смо видели у разматрању концепције и композиције, испољава се у виду одређених и јасних структуралних видова процеса мишљења, нарочито у корелацијама уопште, у паралелизму и опозитумима напосе. Корелација се јавља у разним видовима, најчешће као израз логичког паралелизма у закључивању:

Какогод што сви људи, који у Србији живе, нијесу Срби, тако и ја могу бити (као што сам и до сад ево 17 година био) Србин (а не *иностраниц*) макар ће живио<sup>72</sup>.

Ова корелација у паралелизму је сложена, и има подлогу у другом плану поредбе (што је дато у загради). Чест је тип временског корелационог паралелизма (*какогод њре : њако сад*). Корелација често почива на актуализирању (*ојеш : сад*), тако:

Какогод што у Београду за везира остане Сулеман-паша, који се за они цели десет година једнако са Србима тукао, . . . тако опет и он по осталим градовима и по варошима постави муселиме и све остале старешине од такови исти Турака, који су или из Србије или из околних места<sup>73</sup>.

И ова корелација има у својој основи антитезу, као и многе друге, на пример:

На што је Асан-бег молећи кнезове Српске узалуд наговарао, на то ји сад зулум и невоља стане саме нагонити и упућивати<sup>74</sup>.

Антитезе су често самосталне у стилу, засноване на помереном значењу последичног *њак*. Оне су чешће у сликању него позитивна упоређивања, о којима смо говорили раније<sup>75</sup>.

Тип супротности (*али*) код Вука најчешће почива на упоређивању ефекта, а у вези са *истиина* „заиста“, и *њремда*. Овакве конструкције су у врло раним саставима, „народски“ добро постављене, на пример:

<sup>71</sup> *Српске народне њриповјейке*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. У Бечу 1853. — Предговор.

<sup>72</sup> *Вукова њрејиска II*, с. 623. Писмо 17. I 1832. г.

<sup>73</sup> *Милош Обреновић*, с. 57; *Ист. сп. I*, с. 137.

<sup>74</sup> В. Караџић, *Прва година Српскога војевања на даије*. Даница 1828, с. 149.

<sup>75</sup> Ово је веома изразито у сликовито датој анализи писања по плану (поводом превода Т. Љубибратића).

Истина да су нама пријатељи мили и драги, али су намъ непријатељи много пута полезнији одъ њихъ<sup>76</sup>;

или:

Премда има доста људи који знају много пјесама, али је опет тешко наћи човјека који зна пјесме лијепо и јасно<sup>77</sup>.

Има случајева где је двостепени однос супротности као *но* према *истина*, а према целини прве корелације — *али* изражава шире супротстављање:

Истина да е рецензенту највећа радостъ одговарати на оваково што противъ свое рецензије, *но* опетъ на ово писмо, изъ много узрока, не би радъ био одговарати; *али* кад Г. Грујовић овако моли да му се учини љубавъ, морамо му накратко штогодъ одговорити<sup>78</sup>.

Данас би се друга корелација одвојила тачком, почињући са *али* или *међуџијим*. Ово се пак не може узети Караџићу као грешка, јер он обадве корелације, у рељефу процеса мишљења, осећа у ближој вези према контексту. Разуме се, има, мада ретко, примера где се може учинити замерка. Тако он (према претходној мисли) почиње реченицу са *али* (*Али да не рече ко*, у значењу „само нек не рекне неко“), јер је иза корелације потребније да остане *али*<sup>79</sup>.

Такав је однос оградаивања, императивског супротстављања према разјашњењу као другом делу корелације; ипак постоји основни паралелизам, али који оптерећују конструкције са *да*: „Али да не рече ко да ја мислим да црквенијех књига не треба читати, него да их ваља презрети и чувати их се; ја мислим на против: да и браћа наша закона Римскога ваља да читају наше, и старе и данашње, црквене књиге, али и ми, особито списатељи и књижевници, да читамо књиге њихове, особито старијех пјесника“<sup>80</sup>.

У првој фази стилистичког развитка има реализовања каквих има у народском типу говора, као што је замена квалификатива („какав“) описом („као што се“). То би било слично каузалној корелацији са *зашто* :

. . . то може бити, *зашто* у оваком почетку, и у стању, као што се књижество наше сад налази, тешко је свуда [= „увек“] чисто и за *свакога* право [= „правилно“] Српски писати<sup>81</sup>.

<sup>76</sup> Вукова *Ирејиска* II, с. 118 (24. XI 1816).

<sup>77</sup> *Народне пјесме* I (1823). Предговор.

<sup>78</sup> СГПС I, 178; Н. С. (1817), бр. 83, с. 662—664.

<sup>79</sup> СГПС III, св. 2, с. 260.

<sup>80</sup> Ibid.

<sup>81</sup> СГПС II, св. 1, с. 140.

Корелацију вишег типа *не само него* и („nicht nur sondern auch“) налазимо тек у коментару меморандума кнезу Милошу :

Милош, који не зна ни читати ни писати, *не само* што без икака питања и с киме саветовања управља по својој вољи. . . , *него* заповеда и у цркви, када ће се и како звонити и како ће се литургија служити<sup>82</sup>.

У тражењу изражаја изнад простонародног начина изражавања Караџић је достигао обухватан, нијансиран и у великој мери рељефан степен стила, и поред уочених и овде показаних неспретности. У таквом виду стила налазимо дисјунктивну анализу, на пример — трочлану :

. . . но будући да сам ја човек сирома, и не знам *или* ћу се старати како ћу живети, *или* како ћу што смислити и лијепо написати, *или* како ћу послџе књигу наштампати и на свијет издати. . .<sup>83</sup>.

Најелегантније средство које је Караџићу омогућило стилистичку еластичност, рељефност и велику живост јесте инверзија. Он је инверзијом овладао формирајући вид свог наративног стила. Али му је ослонац у пословичкој структури: *Ко се боји врабаца, нек не сије њроје*, како Вук наводи уз врло успелу парафразу: *Који се сѣисаѣељ боји и љлаши рецензѣиѣа, он слободно нек не узима ѣера у руке*<sup>84</sup>.

Веома дуга компарација кројења и прављења плана при писању није знак стилске невештине, него знак жеље да се хијерархијски, до најмањих детаља, прикаже значај упоређивања и да се постигне пуна убедљивост уз ироничну педантерију. Ипак, не треба заборавити да Вук шире осећа целовитост слике у вези са детаљима, и да у њега знак тачке са зарезом често има вредност тачке. Најзад треба напоменути Вуково редиговање, исправљање текста, — потврђено шире, а не само код народних умотворина. Најизразитији пример је редиговање већ поменутог меморандума Кнезу Милошу. У архиву САНУ налази се и један концепт, са Вуковим потписом, из кога се виде преправке и многе крупце, често врло значајне измене при утврђивању дефинитивног текста<sup>85</sup>.

<sup>82</sup> Вукова *ѣрейиска* II, с. 650—651.

<sup>83</sup> Вукова *ѣрейиска* II, с. 536.

<sup>84</sup> СГПС II, с. 98. Упор. и с. 100—101 (О пословичком типу у одељку XI).

<sup>85</sup> Вукова *преписка* II, с. 657—659. Cf. писмо — меморандум, *ibid.*, с. 627—643, а коментар с. 643—656. — Исправљених текстова има и у другим рукописима Вукове заоставштине.

### IX. Вредности стилистичког значаја у реченици

Стилистичке појаве се налазе између језичке структуре и стилистичких вредности. Стога ће овде неке такве вредности бити проверене у међусобном додиру реченица и у реченичким функцијама.

У стилу Вука Караџића, у прилозима уз поједине речи у *Рјечнику*, реченица је јасна, одређена, у њој су чланови нормално усклађени. Тако је у *Ковчежићу*, а и у другим етнографским списима. Такав вид логичке и језичке сређености показују дакле етнографски списи. Међутим у књизи *Правитељствуюјући совјет* запажају се појаве извесне неусклађености функционалних чланова, и то много шире, а не само код категорија у превирању (в. даље). Запажени су већ изразити примери<sup>86</sup>, са стилем који је „развучен, гломазан, са деловима чији однос није добро решен“. Из целе књиге најизразитији је пример:

За ове и остале оваке послове највише је на Младена викао Стефан Живковић, који је био родом из Ниша, || *иа* у дјетињству дошавши са својим оцем у Биоград, | ондје послѣје стао трговати, || *и* обогативши се прилично, зажели живљети господски, || *и* за то у дахијско вријеме пребјегне у Земун, || *и* оданде је он први године 1804. почео Србима цѣбану набављати и слати, || *ио њом* је године 1805. ишао у Цариград као посланик од народа Српскога, || *а иошио* Срби узму Биоград | намјести се опет ондје, || *и* тако је био богат | да је по десет хиљада дуката совјету давао у зајам, а и појединијем људима много је добра учинио, || *али*, једно као варошанин, а друго што му је завидио Младен као и он Младену, | никако није могао да постане никакав старјешина у народу (с. 22).

Овакав тип ланчаног излагања представља неконтролисан, подсвесно крашчлањен ток у процесу мишљења, у коме имамо стварно *низ* самосталних реченица: под осећањем усмерености ка збирном утиску, оне су повезане свезама два основна става (настављање и супротност), и то: *иа* (настављање), *и* (везаност и настављање, уједно), *и* (узрок — „стога“ и настављање — „па“), *и* (ситуационо с настављањем — „те“), *ио њом* (временски, последично), *а* (супротно и последично), *и* (настављачки и начински — „а“), *али* (супротно, даље у корелацији рашчлањено).

Таква навештина је више техничке природе, са потребом да се један комплексан склоп у процесу мишљења стави у супротност према

<sup>86</sup> Милка Ивић, *Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком*. Зборник за филологију и лингвистику I, с. 114—126.



ономе што је у реализационом току претходило, и ономе што ће му следити. Такав начин реализовања нема ону подлогу коју смо констатовали код описа. Он је типичан и за први Караџићев историјски спис, *Прва година војевања на даџе*: ту налазимо исто, у одговарајућој фреквенцији, као у примеру:

Бјегунци, | или сад већ све ајдуци, | узму из Сибнице што [„колико“] буде људи за оружје, *џа* [настављање] отиду даље *да* [намера] буће народ, палећи анове и бијући субаше по селима, *и* || [настављачки] стану поручивати на све стране: || [актуализирање у директном говору — „да“] „Ко може пушку понијети, нека иде у чету, | *да* [намера] се пале анови и бију и ћерају субаше; || *а* [супротност] жене и ћеца нека бјеже у шуму у збјегове“<sup>87</sup>.

Таква су, на пример, места о састанку српских вођа устанка и турских представника (У Земуну, на позив варадинског генерала) и причање о боју на Чокешини, с једне стране, а с друге стране о измирењу Карађорђа и Младена и о уређењу рада Правитељствујућег совјета у Смедереву. — Дакле, у оба списка, у једном који је наративан и другом са расправљањем у виду нарације, — имамо истоветан начин стилистичког реализовања. Уз већ раније изнето мишљење ово је један доказ више да су ова два списка из исте еволутивне фазе Вуковог стила. Ту временску изохроност показују и стилистички детаљи. Нарочито употреба свеза *и*, *џа*, *џе*, *а* у ова два списка показује исте резултате, јер се настављање јавља или као упрошћен појам или у непосредној корелацији (*и* : *џа*), или и последичној корелацији (*и* : *џе*); *а* исто тако може бити у корелацији временске, узрочне и просте опозитности. Занимљиво је да у оба списка *џе* не мора бити појачано прилогом, а *џа* се обично појачава (*џа* послџе, *џа* онда); *и* се у оба списка јавља у разним нијансама; *а* је прецизније функционалне вредности. — Мултивалорично *и* може бити у двостепеној функцији: *и* *одмах га зајале* (те га одмах запале); *и* („па“) *Турке џобију и рашћерају*.

Уско дијалекатска је употреба уз са временским значењем — *који* су уз *ову буну највише викали*<sup>88</sup>; то је ретко. Има и других сличних народских оссбика, нпр. *џо*, које појачава *кдише* — (а и они само) *џо с неколико момака* (отиду сваки својој кући), м. „са по неколико момака“, „имајући сваки по неколико момака“ (*Даница* 1828, с. 220).

<sup>87</sup> *Даница* 1828, с. 158—159.

<sup>88</sup> ПСС, с. 21. Ист. сп., с. 74.

Било би сасвим природно очекивати неусклађеност релативне реченице са основном. Примери који се овде наводе одабрани су тематски и временски равномерно. У објави Рјечника имамо пример:

Многе ће рѣчи Сербљинѣ съ радостію и удовольствіемъ овде читати, кое се иначе само у пѣснама чују<sup>88</sup>.

Непосредни наслон релативне реченице на функционалну базу (речи) условљен је инфинитивом *читати* (на крају основне реченице), а случај није решен уметањем релативне реченице. Такав ток некад не прекида ни тачка:

... надам се да ћете ово прошење моје милостиво примити и мене срећним учинити. Који препоручујући се ... ја сам ваш вјерни и препокорни слуга<sup>89</sup>.

Међутим и у спису о војевању против дахија има примера нормално уклањених. У књизи *Правилъ сѣвѣрушчи совѣтѣи* истиче се са неусклађеном релативном реченицом више примера, као:

... али су многи и изгинули јуришајући на Турке да би се показали, међу којима је био и Атанасије Чарапић<sup>91</sup>.

... пред вратима свагда је стајао један момак с пиштољима и с ножем за појасем, који се звао каваз, те је јављао кад би ко дошао и рад био унутра ући<sup>92</sup>.

... заповједи се свима, одмах да иду сваки на своје мјесто, да их не би *Пейшар* и *Миленко* с војском Руском ондје застали, за које се већ знало да су на путу<sup>93</sup>.

У првом примеру семантичко значење *да би се показали* „да би се истаikli, одликовали“, има вредност прилога „храбро“. Таква семантичка вредност упрошћава уметнуту реченицу и одржава везу са завршетком основне линије. Исто психолошко-језичко објашњење налазимо у другом примеру, у коме додаток „с пиштољима и с ножем за појасом“ има синтетизирајућу семантичку вредност „потпуно наоружан“, дакле *иошћуно наоружан момак*, а то психолошко-језички чини мост ка еквиваленту *каваз*. Овим се поремећајем у структури реченице не пориче корелациона неусклађеност, — али се објашњава процес скре-

<sup>88</sup> СГПС I, с. 93.

<sup>89</sup> Вукова *ѣрѣиска* II, с. 537.

<sup>91</sup> ПСС, с. 40.

<sup>92</sup> *Ibid.*, с. 10.

<sup>93</sup> *Ibid.*, с. 51.

тања. Такви су случајеви онде где Караџић жели да употпуни слику; где нема сличних додатака, однос је нормалан. Из тог је истог периода понеки пример типа *нас има који смо*.

Реченица са *који*, а у инверзији, за Караџића (око 1826—1828. г.) није довољно еквивалентна субјекту, и он додаје *онај*, — али је то дириговано наредном реченицом, где имамо *кога*:

*Који* је имао две дуге или мале пушке, *онај* даде једну *ономе*, од *кога* су Турци одузели све<sup>84</sup>.

Тако и спис о Милошу Обреновићу долази у ону групу која открива напоре Вука Караџића да пише народним језиком, али са тежњом да му реченица буде у вишем стилу. Ипак су и у овој књизи примери те врсте доста ретки: углавном онде где Вук подсвесно жели да постигне ефекат, па тако појачава и допуну, мада сувишним знаком опозитности, као у примеру:

*И њрем да су га Срби терали, но Српски коњи посустану, а он на добру коњу утече*<sup>85</sup>.

Такве врсте ритмичке, али не и семантичке неусклађености сретамо и у овоме спису при реализовању релативног односа, као у примеру:

Од Дубровника идући поред мора к југу одваја се од мора у суху земљу отока, готово свуда шира од Дунава ниже Биограда, *која* се онуда зове „канал“ или „конао“<sup>86</sup> —

ту уметнута реченица не прекида везу релативног односа, јер додатак *шире* везује именицу са релативном заменицом.

Наравно, ови не тако бројни примери не умањују значај реченице у народном духу, али обично ширег замаха, уравнотежене и неусиљене, какве стварно карактеришу позније писана Вукова дела, преписку, а нарочито полемичке и етнографске списе.

Употрсба заменице *ишио* у смислу вредности „који“, код Вука Караџића жива, одговара употреби у народу, а то ни новији књижевни језик не демантује. Али Вук има и народску употребу *које* у значењу „што“ (али доста ретко), на пример:

„навале једнако око Јакова да се постави Совјет, *које* и Јакову буде по вољи“<sup>87</sup>.

<sup>84</sup> Милош Обреновић, с. 78—80. Ист. сп. I, с. 146.

<sup>85</sup> Ibid., с. 140.

<sup>86</sup> Пословице. Предговор, с. XV.

<sup>87</sup> ПСС, с. 2. — Упор. Вукова *јрејиска* II, с. 643, при завршетку писма Кнезу Милошу.

Занимљиво је да се *које* налази више пута као продуктивни део молусложеница *које зашћо, које адашћо*<sup>98</sup>.

Међутим свака обична нестандардна реченица не мора се сматрати грешком. У примеру *Ако ко жели да ја иројаднем, иожамће барем народ овај и гледајће да би га избавили*<sup>99</sup>. Формалан је однос

ко: *иожамће* =  $S : Pl$ .

У ствари психолошко-језички овде *ко* има бивалентну вредност „ко од вас“ = „неко од вас“, и у ту двојну вредност укључује се глаголски облик множине. Уопште појам релативности као односа у функционалности реченичне целине врло је еластичан. Отуда у развиту српскохрватског језика мултиваленције и колебања, какве показује студија А. Галиса (*The Syntax of Relative Clauses in Serbo-Croatian*; cf. М. Стевановић, Наш Језик VI; М. Павловић, RES XL, Зборник у част А. Vaillant-a). Таква колебања се нормализују и стабилизују у савременом књижевном језику. У Вукову пак стилу иако не значе позитивну карактеристику, вреде као специфичности, указујући и на процесе стабилизације. Такви су случајеви изразито стилистичке вредности. Специфичну стилистичку боју добијају не само речи, него и облици ако су на путу да се губе, да застаревају. Тако у негативној реченици објекат у генитиву садржи стилско освежење, на пример у књизи *Правишељсџујуиши совјеј*: *Да Миленко у невољи не би Пореча иредо Турцима; Не хшједне ойкољавашћи и биши Демграда; Да војску Срјску слободи и иршиорди да не би шагчева осшавила; Ако не би могао Турака узбиши, може биши да би сачувао Љешницу и Лозницу; Кад су видјели да Турака узбиши не могу*<sup>100</sup>. Такву вредност имају и облици неодређеног вида, као у *равну иољу; ио једнога иошћена и иамейна човјека*; затим наративни презент; дублетни облици *овакови, иакови, онакови; неколика мјесеца* према „неколико месеци“. За дубоку временску перспективу, у релативном временском односу, врло су ефектни, иако врло ретки, облици плусквамперфекта, нпр. *који је онда био ондје дошао*<sup>101</sup>. — Иако не тако често, Вук Караџић ипак употребљава *којега, за којега* (м. „чији, за чијег“), нпр. *Зашворно или усшавио код себе некога Миширића, за којега је брашом била сесшра Јаковлева*<sup>102</sup>, а нарочито у Новом завјету.

Најзад пасивно значење конструкције глаголских облика са се врло је често у Караџићеву језику. Тако: *Од како се у Сријему виноград*

<sup>98</sup> Упор.: *Којгде*. Cf. Караџићева узречница *којгде*.

<sup>99</sup> ПСС, с. 68.

<sup>100</sup> ПСС II, с. 39, 40, 42, 65—66.

<sup>101</sup> Ibid., с. 42.

<sup>102</sup> Ibid., с. 13.

почео садити упућује на пасивни израз „почето сађење“, а тако исто *Од како се у Европи дуван почео садити; Од како се наша Америка*, тј. откако је пронађена, откако је откривена Америка<sup>103</sup>; *Проштури у Србију њодоста џебане, ње се нешто њо народу разда, а нешто се сакрије на Авали*, тј. буде раздато, буде сакривено; *Српски је њрви и њоследњи уговор о миру био, да им се даје предаду у руке; Ако Турци ударе на оном крају, и не могу се узбити. . . онда наши да зайале Лозницу*<sup>104</sup>, тј. „ако се не буду могли сузбити“ одн. „ако не буду могли бити сузбијени“; *А кад се, на свршетку године 1812. истерају из овога совјета и Југовић и Радоњић, на њихова мјеста не постави се нишко*, тј. „буду истерани“, „не буде постављен нико“<sup>105</sup>. — У данашњем језичком осећању имамо више степена нијансирања (углавном: додир медијалности и пасивности, или типична пасивност, као што је и овде уз текст наглашено). У Караџићевом стилу то није диференцирано, и утолико више добија стилистичку вредност необичнога, а тиме нечега што архаичношћу освежава.

Веома су ретки случајеви неразграничена два процеса мишљења, тако да је друга реченица антиципирано уплетена са претходном:

. . . а Љешничани, | који су и онако на гласу пушкари, | а сад испративши жене и ђецу | [*и њошто су*] само војници остали и утврдили се || дочекају ји и | многе побивши | узбију натраг<sup>106</sup>.

Како није развијена реченица „како су“, односно „пошто су“, прирочки облици *осјали, ујврдили се* осећају се партиципски, али прилошки осенчени, у корелацији са структуром претходне реченице, и у њу се психолошки укључују са вредношћу „оставши“, „утврдивши се“.

Посебно би било занимљиво поменути синтаксичко-семантичку контаминацију нпр. (*ако*) *могбудем*, али која добија фразеолошку вредност „могаднем“ са футурском оријентацијом условљености. Таква, не врло ретка особина такође оживљава стил.

## Х. Ред речи

Ред речи је веома значајно мерило за карактеристику стила Вука Караџића. Томе питању с обзиром на српски језик посветио је П. Бор-

<sup>103</sup> *Даница* 1827, с. III.

<sup>104</sup> *Прва година Српскога војевања на даје*. — *Даница* 1828, с. 146, 185, 195.

<sup>105</sup> ПСС, с. 58.

<sup>106</sup> *Даница* 1828, с. 175.

ђезић посебну расправу<sup>107</sup>, а Т. Маретић о реду речи доста опширно расправљао, нарочито на материјалу Вука Караџића и Ђуре Даничића<sup>108</sup>. Овде ће углавном бити узете у обзир оне појаве које се осећају као стилистичке вредности и оне синтаксичке особености које могу бити сматране као карактеристичне за стил Вука Караџића.

Стилистичке вредности изражене редом реализовања у говорном току показују двоструку условљеност. Целовитост групе мисаоног тока утиче на склоп сваке реченице у једном параграфу, индицирајући почетак и одређујући тип реченице, чији ће склоп бити ослонац за даљу, наредну реченицу. Други принцип, који се укршта са првим, указује на истицање појединих речи, а то може бити у виду психолошко-семантичког или емотивног тежишта на почетку, или на крају реченице. Овим пак реченица не губи своју целовитост (без обзира на формална разграничења, као што смо већ видели). Томе принципу биће подложна анализа стилских вредности у Караџићевим списима.

Глагол на крају реченице, то је прво питање. Такав положај код војвођанских писаца Вукова времена представља страни утицај. Вук је и у том правцу замерао својим противницима, мада и он сам има реченице са глаголом у том положају. Прво ћемо се задржати на примерима које наводи Маретић за облике глагола *моћи*, *не хтијети* иза инфинитива<sup>109</sup>. Тако: *Цвеће, од кога ће му благодарно њојомсјиво њакове венце њлесити моћи* (МО, Посвета); *Ја, браћо, ови њојова осјавити нећу* (ib. 96); *да би га у најредак њројив Милоша њојребити могао* (ib. 138); *не бих њоволније службе имати могао* (Лажу и ојадања, 11); *али се њога њидје у мојјем књигама наћи не ће* (МО, 26); *да би се њословице лакше разумјети могле* (Пословице, Предговор, с. VIII), итд. У овим примерима је тежиште на волутивним глаголима, те се на крају реченице истиче намера, воља, могућност, иза онога што је означено инфинитивом. — Али у Караџићевом стилу имамо и случајева без овакве инверзије кад нема нарочитог истицања, као у књизи о Правитељствујушчем совјету: *Овима се њијесу могле у дијломама назначити њоименце кнежине и села* (65); *Њије хтио да се сѡара своје војнике ослободити и у скују их задржити* (55); из писма Сими Милутиновићу Сарајлији — *Цицо не вјерујем да би ти њио могао њослати*<sup>110</sup>. У таквим случајевима је предни-

<sup>107</sup> О реду речи у српском језику. Глас СКА LVII. Београд, 1898.

<sup>108</sup> Т. Maretić: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb, прво издање, 1899, с. 428—429.

<sup>109</sup> Овде су такви примери проверени, неки при томе и попуњени. Додат је пример из истог Вуковог дела са с. 65.

<sup>110</sup> Вукова *ѡрејиска* I, с. 14.



Има случајева изостављања прирока, ако се његова вредност садржи у емоционалној (обично узвичној) обојености неке речи. То је начин који карактерише нарочито живља места у Караџићеву причању, нпр. *Ойиду оданде у Пореч да узму Миленка...; али кад њамо [дођоше], шња да виде и чују!*<sup>119</sup>. Тако је у антитези оживљена слика — *Српски коњари њролеше кроз њешаке уђраво на шанац, ња из кубура одозго ѡреко шанаца [опале] све на Турке, а њешаци за њима с вашином [навале], ње рукама [држ'!] за шанац!*<sup>120</sup>, слично примеру из народне приповетке *Ја ћу брка овијем* (тј. буздованом ударити). Такву особину налазимо и у писмима (*Ја се дуже од 10 дана не мислим још овђе бавиши, ња онда [идем] у Нови Сад*, ВП I, 283).

У семантичким групама, нарочито у изразитим синтагмама, имамо такође јасне односе предикативности нормалног излагања с једне стране, и наглашавања с друге стране. Већ у предговору уз *Писменицу* имамо препонирање и постпонирање одреднице — *истишњица ревности к роду моме; необорима њодбора једног народа и црјене његове; ѡруд ће мой, а моја ће сва жеља биши испуњена*. — Постпонирање је израз наглашености. Истицање заменицом у постпозицији релативно је чешће у списима из ранијег доба (*школа ова*, у биографији Ивана Југовића; *логор је ѡај био, Прва година, Даница 1828, 196; ѡако су сѡвари ове сѡјале 1804, 1805. и до ѡловине 1806, ПСС, 13; буни овој био је ѡочешак* (ib. 20); у писму Л. Мушицком — *Сандук ѡај са ликером*, ВП II, 225. Има и колебања (*Гроф Цукаѡо од војске Руске, а главноме у правитељ у Руске војске*, ПСС, 41—42); чешће *војска Турска, а Српски коњаци* (МО, 115); али је колебање привидно, јер је и у таквим случајевима наглашавање, само мање изразито; тако *да грамаѡику ону ѡреведе* (СГПС III, 121). У индиферентном тексту, обично у писмима, нема инверзије, нпр. у поменутом опису Рисанске ношње — *у ову јаму* (на горњој страни феса). Тако је у објави за *Рјечник — О Сербскоме рјчнику* (СГПС I, 92). Заменица је најчешће у препозицији када наглашава синтагму — *Јаков уѡаради сву своју војску* (ПСС, 33). Овакав ред је често условљен реченичким током реализације због енклитике *се* или *ће* — *Али се Турци ови узбију и разбију* (*Даница 1828, 184*); *Кад се у Србији дозна да ће војска Руска ѡријећи ѡреко Дунава у Србију* (ПСС, 39). Ово је нарочито онда кад предикат синтагме има више додатака — *Ови сами Српски ѡешаци оборе и развале горњи шанац* (МО, 96). У овоме постоји стилистичко-функционална диференцијација. Посесивна заменица оби-

<sup>119</sup> СГПС, с. 35.

<sup>120</sup> *Милош Обреновић*, с. 115. Ист. сп. I, с. 161.





историјским излагањима, ублажујући успоравања која изазива доминантна конструкција реченице са *кад*.

У Караџићеву пак језику има и конструкције ових облика са акузативом објекта, са уплитањем субјекта у такву групу, као *Слушајући судије ово ирришопједане* (Даница 1827, с. 127), *Чујући моја жена ове ријечи* (ibid., с. 131), *Видећи ја њо народу нашему овако различно изговарање слова х, ђео сам . . .* (Пословице, Предговор; СГПС, III, с. 9). — У таквим примерима субјекат основне реченице има бивалентну вредност: Караџић га осећа у јачој мери као субјекат сажете реченице. У сваком случају, пре него реликт, то је знак невестштине, слабијег интензитета у процесу мишљења. У доцнијим списима тога је све мање. — У односу према конструкцијама *кад* : *иошишо*, можемо схватити као актуализиране инверзијом примере *Родофиник дошавши у Букреш . . .* (ПСС, с. 35), *Видећи Срби како се Турци . . . ирејрављају к райш* (МО, с. 32—33).

Треба нагласити да у Караџићеву језику чешће срећемо конструкцију *будући да* „пошто“ (НП I, 1823, Предговор; у биографијима знаменитих људи, и сл.), и да то опомиње на несвесно примање (Тако је често код М. Светића).

## XI. ЕЛЕМЕНТИ ЕТНОГРАФСКОГ КАРАКТЕРА

Питање народског, етнографског карактера стила поставио је Петар Скок : „Основица Вукова стила даде се формулисати у двије ријечи. Његов се стил оснива на фолклорном реализму. То значи да он настоји да се изрази онако сликовито како то чини народ“<sup>121</sup>. Међутим ово не потврђују досадашња излагања. Да би се та поставка проверила, разгледаћемо типичне фолклорне елементе, јер је већ јасно показано да Караџићев лични стил, са извесним варијантама, није идентичан са стилем народних умотворина, мада народни стил потенцијално живи у Караџићу; он осећа вредности тога стила. Скокови закључци почивају углавном на вредностима речи; помињући и поређења у полемикама, на пример, несумњиво је добро истакнуто да је Вук лепо формулисао семантичку вредност „напредан“ изразом *биши иред неким*. Исто тако добро је запажено да Вук вредност „аутономије“ даје као формулу *да између себе сами суде и ујрављају*. — Али је у суштини ово питање много сложеније.

Закључак о односу Вукова стила према начину изражаја народне песме треба проверавати на конкретним поређењима. — Проучавајући

<sup>121</sup> Op. cit., с. 125.

Филипа Вишњића, кога је Вук Караџић сматрао јединим правим песником, Божидар Томић је извршио анкету и констатовао да је Караџић у великој мери унео у *Рјечник* речи из Вишњићевих песама и употребио значења Вишњићевих стихова<sup>123</sup>. Не може се схватити да је Вук само у Вишњићевим песмама могао наћи речи које се налазе и у њима и у *Рјечнику*; али је несумњиво да је велики број речи управо из Вишњићевих песама. Значајно је што је Вук из пет Вишњићевих песама унео 275 стихова као потврде за значења појединих речи. — У чланку се даље упоређују текстови Вишњићеве песме *Буна њрошине дахија* и Вукова списа *Прва година војевања њрошине даија*. Догађаји се нижу у довољној мери напореда, са много истих а специфичних речи. Оваквим поређењима се, поред сличности у појединим изразима и групама речи, запажа и више места која су у оба текста скоро идентична (*И Гагића Јанка буљубашу: буљубашу Јанка Гагића; Грбовић се бјеше осјејшио: а кнез Грбовић некако дочује; Да зайале цркву Чокешицу: Да зайале Чокешицу*, итд.).

Међутим у Вукову стилу имамо, и то у знатном броју, народне елементе, реминисценције, изразе народне, или на народни начин формулисане.

Може се рећи да веома значајно етнографско богатство живи у подсвести Вука Караџића, и то изразитије него песме, са извесном динамиком. У погодној ситуацији оц из тога народског блага наводи потврде и објашњења. Пишући Лукијану Мушицком о намери да се ожени истиче да је томе време — и на евентуални приговор има готов одговор: *Хе! Не лијши магаре док њрава нарасиће!*<sup>123</sup>. В. Васиљевћу пише о својим очекивањима, па парафразира народну пословицу (које нема у збирци) *Ако буде и њозно, надам се да ће бићи скозно*<sup>124</sup>. Често чини алузије на народне пословице<sup>125</sup>. Говорећи да се не треба бојати критике и критичара, каже *Ко се боји врабаца нек не сије њроје* у ироничном значењу (у *Рјечнику* под врабац), а затим (под проха) *Жива жељо, кукурузна њрохо!, Држ се њрохо, на свадби сам била*. Пословички дух, антитезе и ритмика живе у Вуку, и поводом објашњавања да се „не шире“ народне песме локалног, не општег значаја, он ће рећи *Бе њосијају њу и осијају*, са римовањем, по типу народних пословица.

<sup>123</sup> Божидар М. Томић, *Вук и Вишњић*. — *Књига о Вуку*, с. 94—108.

<sup>124</sup> *Вукова њрејиска II*, с. 137. Писмо 30. I 1817.

<sup>125</sup> *Вукова њрејиска III*, 184.

<sup>126</sup> На пример: *Ако лаже коза, рог не лаже*; ако лаже Рецензентъ, сто књиге и рецензије (СГПС I, с. 173); често у писмима, нпр. *Пријискушо јаче, све навише скаче, Двије се рибе на једној вајри њеку, ња једна другој не ејерује*.

Доста су честа пословицка (не поетска) поређења, обично у писмима и полемикама. Поред пословица таквог типа каква је већ наведена (поводом критике), нећ поменемо из полемика оно што је речено о писању Видаковићевом: *Бунца као баба у болесии*<sup>126</sup>. У једном писму наводи максиму, пословичку карактеристику искрености, с позивањем на извор: „Бабе наше кажу за искрена човјека: *Што му је на срцу, оно и на језику*“. И супротно томе, за дволична и подмукла човека каже: *Кусалом ше закусује, а дршком ши очи вади!*<sup>127</sup>.

Нарочито је стилски ефектан народски израз *да није било сѣраа Турскога*<sup>128</sup>, тј. страха који изазивају, задају Турци, дакле „страх од Турака“. — У последњем одговору Светићу каже да је ту довољно речено, иако је одговор кратак, и додаје да је то *чалабрчак док љри-сѣије ручак*<sup>129</sup>. — Шљиво о себи каже Л. Мушицком: *Мы смо богатији люди ако и немамо нишиа Ха! Ха! Ха!*<sup>130</sup>.

Често су или пословица или неки народни израз устаљене вредности, живе реминисценције на неку шљиву причу. Тако у једном општром одговору (1817) каже: *Али кадъ му е чела за клобукомъ нека се ѿиће мало*<sup>131</sup>. Такав је и израз *Слава богу! Лейи звона!*, у значењу „говори тако паметно као кад лупају звона“, а потиче из једне причице коју Вук наводи.

У текстовима а и уз многе речи у *Рјечнику*, налазимо веома много устаљених израза и специфичних семантичких значења, на пример: *на вјеру радишии*; (неће га) *ни глава заболѣшии*; *биши изван себе*; *навалиши на враи* — *на нос*; *баиши кривцу* (на некога); *уливаши* (некоме) *у главу*; *радиши* (некоме) *о глави*; *јод уздом држашии* (некога); (доћи некоме) *на чеман*; (добро) *се узешии у ѿамеш*; *искалшии срце*; *драге душе* („радо“); *шумаршии главом* („не мислећи јурнути“); *на целом бијелом свијеиу*; *знаши књигу* („бити писмен“). — Такви су и многи изрази из народних приповедака (*ошшии на војску*), и из савремених догађаја (*куишии војску јод ѿлаиу*; *ѿо се не ѿрекине на миру*; *баци ваиру у народ*, *ѿале и жаре*, тако и *але и вране*) и др.

Има конструкција које прелазе у устаљене форме обично регионалне, па се јављају и у Вука, као: *за шурског времена* (упор. *за Кулина*

<sup>126</sup> Упор. СГПС I, с. 147.

<sup>127</sup> Вукова *ѿрејиска* II, с. 625. Писмо из 1832. г.

<sup>128</sup> Милош Обреновић, с. 91. Ист. сп. I, с. 151.

<sup>129</sup> СГПС III, с. 259. — Упор. Љ. Стојановића, *op. cit.*, с. 596.

<sup>130</sup> Вукова *ѿрејиска* II, с. 122.

<sup>131</sup> СГПС I, с. 178.

бана и добријех дана); *То ћеш ти бићи рђаво разумео* („Биће да си ти то рђаво разумео“).

Вуков стил, дакле, почива у знатној мери на осећању за устаљене форме пословица и народне фразеологије и садржи такве елементе. Па ипак се не може рећи да је Вук Караџић фолклористички писац, и да је његов стил етнографског, фолклорног карактера. Његов је стил далеко од стила Стјепана-Митрова Љубише, типично народног колорита, далеко од стила правога народског приповедача Невесињског. Вуков стил није у том виду народски да би се могао узети као права позитивна особеност; али то није ни стил лишен позитивних народних општих устаљених форми. Ту има ипак довољно народних фолклорних елемената, који уносе динамику, нарочито кад је реч о писмима и о полемици.

## XII. Стилске особености у преводу новог завјета

Вуков превод *Новога завјета* био је предмет дугог расправљања и великих дискусија, нарочито о тачности превођења, посебице о словенским речима. Историју око превођења овог сакралног текста и оцену о њему дао је прегледно и довољно опширно Љуб. Стојановић<sup>133</sup>. Међутим о самим језичким особинама тога превода и правој вредности те књиге говори Ђура Даничић. При томе нарочито истиче лепоту језика у превођењу, и врло високо оцењује то дело речима: „Мислим да се нећу огријешити о човјека, који је основао нову српску књижевност, ако ради те важности кажем да колика је сва књижевна радња Вукова, опет јој је цијелој ово дјело круна.“ Ту, свакако, као што ћемо касније показати, Даничић мисли управо како на језичку структуру, тако и на сам начин изражавања, дакле на стил. Али Петар Скок говорећи о Вуковом стилу није се обазрео и на превод Новога завјета, у коме је стил био на другој основи, супротној Скоковом схватању о Вукову стилу и његову етнографском карактеру.

Превод Новога завјета изграђен је на стилу који се одликује извесним специфичним појавама. У томе стилу има структуралне доследности, ефекта изразитости и специфичне боје у излагању уопште, у

<sup>133</sup> Љуб. Стојановић, *op. cit.*, с. 601—623. Веза са Даничићевом књигом *Раић* је очигледна. Приказ је написан био још 1847. године, кад је штампано прво издање превода, али га ни једне новине нису хтеле штампати, како каже Љуб. Стојановић. Поводом другог издања (1862. г.) је Даничићев приказ објављен у листу „Видовдан“ (1862, бр. 63) и посебно.

семантичким вредностима речи напосе. То све треба узети у обзир при разматрању Вукова стила као целокупности изражајних могућности.

Изгледало би да овде о концепцији не треба говорити, јер је дело преведено; његов сакрални оригинал почива на извесним утврђеним основама и има своје устаљене форме. Унаточ томе, мора се одредити основна концепција, која се на тему односи тек преко њене језичке намене. Сам Караџић о томе каже: „Овај пријевод није зато да се чита у цркви, него само да га људи читају као књигу, да би из ње закон хришћански боље познали и шта научили, и да би с помћу њега Славенски пријевод у цркви боље разумјели“. Наводећи ово, Љуб. Стојановић наглашава веру Вукову „да ће ова књига бити од неисказане користи народу нашем.“ Овакво схватање има у себи нечега оригиналног у смислу намене. Караџић ово истиче да би одбацио приговор у вези са протестантизмом, јер се у протестантској цркви јеванђеље читало на народном, а не на латинском језику.

Превод је рађен марљиво по словенском тексту, са ослонцем на руски превод и преводе других језика, нарочито уз велику помоћ од стране Копитара, који је нејасна места поредио са грчким текстом, па и савремене коментаре консултујући<sup>133</sup>, али то не значи да је превод дословце веран и текстуално увек адекватан, као што ћемо и овде при анализи стила уочити. Само да преводи тачно и верно, Караџић је имао готове стилистичке форме оригинала, — али се од њих често удаљавао; тако је он преводу дао пуну живост народнога језика; нашао често погодније изразе него што су у словенском оригиналу.

Стилистичка реализација и примена најпогоднијих речи чини основну боју стила овога превода. Разгледаћемо типове стилске повезаности и рељеф стила, са ефектима истицања. Основу за уочавање специфичних особина налазимо и у тексту еванђеља, у посленицама, открићењу Јована Богослова.

Најизразитије је у причању унутрашње повезивање у два типа: настављачко и (гр. *καί*) — и видјело се свјетли у шатам и шатам га не обузе (Ј. 1,5: cf. Ј. 23,41—46 и др.), и антитетично а (гр. *δέ*) према основном Аврам роди Исака наставља се А Исак, А Јаков, А Јуда, А Аром, А Салмон, А Овид, А Јесеј итд. (Мат. 1, до ст. 19), са закључним почетком „и а“ (ст. 21, а у вези са ст. 20). Тако формулисани низови стихова чине сугестиван стилски паралелизам. Честа наизменичност или блиско

<sup>133</sup> Предговор прештампан — СГПС III, с. 262. и д. Упор. Љуб. Стојановића *op. cit.*, с. 601—646; навод са с. 622; А. Белића *op. cit.*, с. 224, 238—242.

смењивање *a*: и уноси динамику. У низовима, са датим свезама, алтернирају или — или; *ја*, и — *јер* (Римљ. 1,19—21; Мар. 6,17,18,20).

Почети стихова су врло често са аористом или имперфектом (*Рече: ја сам глас онога који. . .* Ј. 1,23; *И бијаху посланици од Фарисеја ст. 24; Ово би и у Вишавари ст. 28*). Узвици су чести: *Осана сину Давидову. . . . Осана на висини* (Мат. 21,9), обично на почетку. *Тешко вама књижевници и фарисеји* (Мат. 23,23 поновљено, ст. 25); *А благо вашијем очима што виде и ушима вашијем што чују* (Мат. 13,16).

Инверзија је опште средство свечаног тона, и она је честа у овом преводу, нарочито у временској корелацији:

А кад би четрнаеста ноћ, и ми се у поноћи плављасмо по Адријанској пучини, помислише лађари да се. . . (Дјела ап. 27,27).

Са унутрашњом инверзијом често је објект на почетку: *Другу иричу каза им* (Мат. 13, 24, 31, 33).

У обичном Караџићевом стилу извесни диференцирани облици времена за прошлост имају ређу фреквенцију, и то често стилистичкога карактера. У овом пак преводу, свакако под утицајем оригинала, глаголска времена за прошлост су оживљена у својим синтаксичким функцијама:

(1) *Ето вам казах напријед* (Мат. 24, 25); *А сјутрадан видје Јован Исуса* (Ј. 1, 29). —

(2) *А људи многи простријеше хаљине своје по путу, а други резаху грање код дрвета и простираху по путу* (Мат. 21,9). —

. . . *него да се јави Израилу за то ја дођох да крстим водом* (Ј. 1,31). —

Изразито стилистичку диференцијалну функцију потврђују облици као *не може* „не могаде“, напоредо са диј. *шћадидјаше*:

. . . *И ушавши у кућу шћадидјаше да нико не чује зањ; и не може се сакрити* (Мар. 7, 24); или *свједочи* = „посведочи“.

Тако имамо облике *говори* = „изговори“ (гр. ἐλάλησεν) у корелацији са *ја њодигже очи своје на небо* (гр. καὶ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν, Ј. 17, 1). Слично: *јлака (горко) „проплака“* (гр. ἐκλαυσεν πικρῶς), у корелацији са *и изишавши на њоље* (гр. καὶ ἐξεληδὼν ἔξω, Ј. 22, 62)<sup>124</sup>.

Има случајева неадекватно преведених партиципских конструкција, као *и силазећи с горе зайовиједи Исус говорећи* (Мат. 7, 9), према

<sup>124</sup> *Novum Testamentum*, Philipus Buttmann red. MCMX, Lipsiae, in aedibus B. g. Teubneri.

ст. сл. у Маријинском еванђељу: и сѣходошѣмъ нмѣ съ горы за-  
повѣде нмѣ и съ глг. <sup>128</sup> — То би било једно од оних места за која  
Караџић каже да их је преводио како је српски лепше. За Караџића  
су значајније конструкције с прилогом времена прошлог, најчешће  
у инверзији. Између таквих примера има их са субјекатском валенцијом,  
дакле као нешто што одаје траг партиципске функције, свакако под-  
стакнуте вредношћу у оригиналу. Словенској конструкцији *видѣвшѣ*  
*ученици* као еквиваленцију Караџић је осетио *видјевиси ученици*, до-  
дајући објект *што*:

видјевши то ученици дивилише се говорећи. —

Да је Караџић осетио подмет *ученици* у блиској вези са глаголом *дивилише се*, он би то реализовао за њега обичнијим редом речи *Ученици се дивилише говорећи*.

Занимљив је пример са неслагањем подмета зависне и прирока основне реченице:

И кад видје *народ* шта учини Павле, *идошѣше* глас свој говорећи. . .

(Дела ап. 14, 11).

Очевидно у Караџићеву језичком осећању реч *народ*, са значењем врло блиским колективној вредности, имала је двојну валенцију, а то се изразило у спрези са психолошко-семантичким ефектом глагола. Глагол „видети“ у аористу изражава тренутни ефекат свршености и стоји у корелацији са јединском вредношћу (sing. „народ“ као дата целина групе); супротно томе, *идошѣше* (глас, тј. сваки свој глас) одговара множинској оријентацији збирности (потенцијално садржаној у речи „народ“). Психолошко образложење почива на разлици општег пасивног утиска („видети“) према активном збирном изражају, сваки посебице (подићи глас, али при томе сваки из групе означене као „народ“). Објашњење као такво не значи да се овакав однос може сматрати уравни- мереним стилистичким формулисањем; али наводи на мисао да је и овај пример, као и још понеки, из првих Караџићевих напора формирања стилистичких изражаја, и да то није измењено у току дугогодишњих поправака и редиговања.

И у стилу овог превода, иако ретко, има неусклађености релативне реченице, као *А који га њримише, даде им власи* (J. 1, 12). Али је оваква конструкција условљена претходним стихом *И својима дође, и своји га не њримише*, а према томе, при овом опозитуму се наметало механички *А који га њримише*, али је тиме у процесу мишљења укочено усклађивање („а онима који. . .“). Ипак, и поред оваквих појава, Караџић има веома

<sup>128</sup> *Маријинское четвероевангелие*. ОРЯС. Санктпетербургъ, 1883.



добра и стилски лепа решења. Тако паратаксу Ђустъ чкъ̄ посланъ отъ ѿа. ѿма ѿмоу ѿоанъ (гр. ἐγένετο ἀνδρὶς ἀπεταλμένο; παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννης, J. 1, 6) није превео хипотаксом („човек коме беше име“), него везом синтаксички још ближсм, а са лепшим стилистичким ефектом — *Посла Бог човјека, ѿо имену Јована.*

Мерећи релативно, мора се признати да је Караџић налазио адекватна решења стила логичког убеђивања (Посл. Римљанима) и добре форме реторског стила (Посл. Ефесцима). За текст јеванђеља умео је употребити начине у којима се ссећају недореченост, алузије, поетска мистичност, тајанственост.

Има случајева да је Караџићево стилистичко решење изнад решења у оригиналу. У црквенословенском преводу имамо паралелизам. *ваши же влаженѣи очи чко видите и оуши ваши чко слышите, како одговара оригиналу.* Међутим Караџићев превод има решење паралелизма с анаколутом:

*А благо вашижем очима што виде и ушима вашижем што чују (Мат. 13, 16). —*

Дакле по формули

*ваше очи: уши ваше.*

Понављања, нарочито на почетку стихова, делују сугестивно, и Караџић одржава тај тон. Такав је пример са паралелизмом у излагању и с антитезом (J. 1, 30, 31):

*И ја га не знадох; него да се јави Израелју, за то ја дођох да крстим водом;*

*И ја га не знадох; него онај који ме посла да крстим водом, он ми рече. . . .*

Специфичност текста подржавају таутолошка казивања. У Караџића је обично *викаше говорећи* (Мат. 21, 9); *одговарајући рече* (ib. 21, 21); *ако имаше вјеру и не ѿсумњаише* (ibidem); *одговори им Јован говорећи* (J. 1, 26).

Караџић је одржао и инверзијом појачао преношење функције субјекта на инструмент радње у облику генитивског додатка објектске улоге:

*И смилова се Исус, и дохвати се очију њиховијех, и одмах прогледаше очи њихове (Мат. 20, 34).*

Овде такође Караџић слободно стилизује, идући не за дословним преводом, него за бољим изразом у српском језику. Њему изгледа аорист

живљи него парт. пр. акт. *смилова се м. милосѣдѣвѣ*; место „дотаче се“ (прикоенѣ сл), употребио је народски а у овом значењу необичнији израз *дохваѣи се*; место присвојног датива употребио је присвојну заменицу. Место (*Осана*) на *висинама*, употребио је једн. на *висини*.

Овакав вид стила је називан библијским стилдом. Такав термин нема онако одређене и јасне карактеристике какве чине основу поетском или драмском стилу. Али осим синтаксичког и семантичког значаја, овај вид стила у Караџићевој реализацији има поетски тон платоновске метафизичке слике у почетку текста по Јовану. Поетска слика почива на семантичким вредностима *ријеч* и *видјело*. Прво је дата нијанса значења која сасвим одговара слов. фиг. *слово* и гр. *λόγος*. Друга реч, *видјело*, је експресивнија него „светло“, и она одговара слов. *свѣтъ* и гр. *φῶς*. Метафизички индицирану игру речи Караџић је умео очувати:

У почетку бјеше *ријеч*, и *ријеч* бјеше у Бога, и Бог бјеше *ријеч* (J. 1, 1);

Све је кроз њу постало и без ње није ништа постало, што је постало (J. 1, 3).

Архаични израз у *Бога* је стилистичко освежење према слов. *отъ бога*; а смислу текста боље одговара *кроз њу* (*ѣосѣало*). Међутим динамика је умањена тиме што је употребљен облик *ѣосѣало* (м. сл. *вѣстѣ*).

Свечани тон у преводу подржава се постпонирањем (*браѣи својега* J. 1, 41; *од суда божијега* Римљ. 2, 3; у *сѣраху Божијему* Еф. 5, 21; *сина човечијега* Л. 21, 27; *ѣешко човјеку ономе* Л. 22, 22). Такав тон Караџић одржава и неким другим начинима, као што је медијална нијанса у примеру *Маловејерни! Зашѣо се ѣосумњасѣе* „зашто у себи сумњу осетисте“, место обичног „зашто посумњасте“ са активним смером. Врхунац свечаног апострофирања имамо у градационом низу о блаженствима, а такав тон са одговарајућим редом речи Караџић је умео пронаћи.

Овакав стилски вид пренео је Ђура Даничић у свој превод Стараго Завета.

Похвала коју је Даничић учинио Вукову преводу није лишена извесних основа, мада је он при томе имао разлога да ово истакне, управо поводом своје научне расправе о језику (1847). Као Ђ. Даничић, и А. Белић полази од језичког интереса<sup>136</sup>. Оцена А. Белића обухвата

<sup>136</sup> „Нема сумње да је Вук сматрао да један народ који исповеда извесну религију треба да има на своме језику њено главно дело, и то тако преведно да га свако разуме. Он није мислио да тиме чини услугу цркви него народу.“ — Op. cit., с. 231.

и језичко уобличавање. Заиста, на томе преводу Караџић је радио веома дуго и врло пажљиво, због свих прилика које су ометале и условљавале штампање тога дела. Видели смо како и сам Караџић говори о томе превођењу. Извесне неуједначености могу бити трагови првих преводилачких решења и редиговања.

### XIII. Речи — Лексичке и семантичке вредности

Речи имају врло много значаја при реализовању процеса мишљења уопште, а нарочито при уобличавању књижевног и научног изражаја. Оне уносе психолошке и естетске вредности у реченичну структуру, а у реченичком склопу добијају функционалну улогу. Оне су мост између индивидуалне свести писца и сазнања онога коме су упућене. Сасвим је, дакле, разумљиво што су анализе речи, њихових значења, а и њихове структуре важне за квалификовање стила, а често је на таквим анализама тежиште. Стога се морамо задржати и на речима и на њиховим вредностима при проучавању стила Вука Караџића.

Управо о лексици Караџићевој било је расправљања у више махова: пре свега у току његове борбе, а затим у студијама Љуб. Стојановића, А. Белића, П. Ђорђића (о речима у преводу Новог завјета). С обзиром на један од основних видова Караџићеве делатности, на лексику, на Вукова схватања и на употребу речи у његовим делима, проучавање лексике и семантике заслужује посебну и детаљну студију. Овом приликом, пак, у вези са тежњом да се одреде основне карактеристике Вукова стила, задржаћемо се на општим питањима ове врсте, а у наведеним границама.

Прво питање односи се на Вуков лексички рад и на његова излагања о томе. Тек кад је, после објављивања *Писменице* и прве збирке народних песама, прешао на сакупљање речи народног језика, и кад је штампао свој *Рјечник*, — Вук је добио општу, иако још не потпуно јасну слику целовитости рада око народног језика. Тако 1818. године, обазирјући се на критике о *Писменици*, Караџић у предговору речнику широко обухвата проблем о типу језика, али централно место даје речничком материјалу. Већ овде Караџић схвата сложеност питања о речнику народног језика: обим речничког фонда, туђице, кованице, а нарочито значења речи. Њему је јасно да је лексичка грађа једног језика неисцрпна. „Ако и нијесу у овој књизи скупљене све српске ријечи, али је постављен темељ да се скупе“, каже он, и, у загради, додаје „колико је могуће у живом језику“ (с. V). Он подстиче читаоце да и сами умосе

допуње. Сам пак наводи 49 речи којих се сетно у току штампања речника. Основни принцип му је да речи не буду измишљене, вештачки грађене, а да су верно забележене, и по изговору, и по значењу. О речима које је унео у свој речник он каже: „Ја могу слободно казати за ове ријечи што су овђе скупљене, да су све у народу, и да се овако изговарају као што су овђе записане.“ (с. VII). Допушта да има и речи неунетих посебно, иако се налазе у истом речнику у неком „описивању обичаја и других ријечи“. У предговору другом издању наглашено је велико повећање броја нових речи. Караџић је на маргинама својих примерака оба издања додавао нове речи. Такве речи унете су у треће, државно издање. Тиме је Караџић створио не само лексички фонд на основу кога ће се формирати и даље изграђивати нови књижевни језик, него и извор добро одређиваних семантичких значења стилистичке вредности. Међутим, интерес за речи уплиће се кроз целокупни ток Вуковог живота, изражава се у писмима, а нарочито у полемикама.

Друго питање односи се на дијалекатске речи, на речи из разних крајева, и на дијалекатске варијанте. Ово питање је свестрано проучио А. Белић у студији о Вуковим схватањима књижевног језика и дијалеката<sup>127</sup>. На другоме месту А. Белић истиче да Вук већ у првом издању није наглашавао у коме се крају речи говоре, а то би значило да су речи Вукова завичаја. За такве је речи мислио „да се могу сматрати као општесрпске“<sup>128</sup>. Набројано је преко 6000 речи које би биле из других крајева, из дијалеката, дакле провинцијализама. Али Караџић је своја гледишта прецизирао, изоштравао. И заиста у трећој фази свога развоја и стабилисања свога стила Караџић одваја дијалектизме од „славенских“ речи. О томе он каже: „Данас је у нас свака ријеч народна, која се у народу говори, макар и у једном селу, особито ако је од Славенскога кројена“. Караџић у својој већ наглашаваној логичности диференцира појаве „народни“ и „општенародни“. Оно што је народно не мора у исто време бити и општенародно, познато у свима крајевима једнога језика. То се види из даљих Караџићевих речи: „а кад скупимо све народне ријечи, колико се то може у живом језику, и кад књижевници наши управо познају свој народни језик: онда ће се тек моћи казати које су ријечи свега народа, које ли су предјелне, а које не ваља употребљавати у књигама“<sup>129</sup>.

<sup>127</sup> А. Белић, *О Вуковим погледима на српске дијалекте и књижевни језик*. Глас 82, 1910.

<sup>128</sup> А. Белић, *Вукова борба за народни и књижевни језик*. „Просвета“, Београд, 1948. С. 161.

<sup>129</sup> В. С. Караџић и С. Текеллија, *Писма Платону Ајванџковићу*, с. 75—76.

Овим се, у начелу, језичка лексиколошка схватања Караџићева додирују са осећањем за стилистичке вредности речи. Такве речи могу бити од посебног естетског значаја и носити у себи специфичан изражајни ефекат. Стога је важно уочити мерило, или бар на примерима запазити такво мерило диференцирања речи пожељних у књижевном језику, и речи које нису такве. Такву границу дијалектизама и непотребних провинцијализама поставља једна Вукова напомена на крају предговора другом издању *Рјечника* (с. XI). „Познато је, каже се ту, из нашијех народнијех пјесама да се по јужнијим крајевима народа нашега послјије *ж*, *ч* и *ш* изоставља *ј* пред самогласнијем словом, н. п. *оруџе* (м. *оруџје*), *Бож*а ти вјера (м. *Божја*), *наруче* (м. *наручје*), тако ваља да би се казало и *ораше* (м. *орашје*), *йодуше* (подушје) и т. д. Овијех ријечи и овако ја овдје у књизи највише за то нијесам наштампао, што се и по онијем мјестима могу чути и онако као што се говоре и по осталоме народу“. Овакву разлику Караџић осећа и као однос уже варијанте према широј особини, осећајући при томе за изостављене речи и недостатак естетског ефекта, као и неусклађеност са живим лексемским категоријама. Оно што је мање изразито или мање лепо није уносио. После нових дијалекатских теренских оријентација, после 1835. г. Караџић у извесним случајевима исправља своје раније уже гледиште. Уноси оне црте за које се уверио да постоје у народу<sup>140</sup>, и то као корелативно осведочене без јотовања; речи са таквим цртама имају више естетског у свом склопу: *йјерайи* м. *ћерайи*, *дјевојка* м. *ћевојка*, а увео је *х*.

Оваква мерила Караџић примењује и код многих речи које добија од сакупљача. Тако, добивши (1—13. децембра 1824) од врло заинтересованог Панића из Славоније велики број речи, многе од њих није унео у друго издање свог речника. И заиста се могу не само слутити, него и уочити разлози таквих изостављања<sup>141</sup>.

У начелу, како је врло добро познато из студија Љуб. Стојановића и А. Белића, Караџић је тражио употребу чистог српског језика. Његов став је у начелу противу туђица. Па ипак, он поставља јасну разлику између турцизама и „славенских“ речи уношених у књижевни језик. Турцизми су, по њему, директно улазили у говорни језик Срба неких покрајина. Према томе у његовом мишљењу нема недоследности. Пре него што су му противници могли замерити због турцизама, он већ у објави о штампању *Рјечника* каже: „Будући да се множество Турскихъ рѣчйй у нашъ языкъ уселило, такове самъ на концу Рѣчника заедно ставио,

<sup>140</sup> Упор. А. Белић, *op.cit.* с. 176—177.

<sup>141</sup> Вукова *йрейиска* II, с. 424—428.

и старао самъ се колико е могуће било Србскимa замѣнити<sup>143</sup>. Доцније, истичући да „Срби турскога закона“ врло лепо говоре, напомиње о турцизмима њиховога говора: „Турске ријечи њихове ласно ћемо ми у писању књига замијенити нашима“<sup>143</sup>.

Слутећи стилистичку страну проблема туђица у српском језику, Караџић је помишљао да приреди један мали лексикон страних речи<sup>144</sup>.

Прави проблем за Вука Караџића представљале су „славенске ријечи“, управо оне које су чиниле врло значајну карактеристику стила „славјаносрбских“ књижевника, противника његове реформе. А. Белић је принципијски тачно објаснио: Караџић је већ имао јасне појмове о томе да се у српском језику налазе и речи туђег порекла. Такве речи се у народном језику усклађују; али „славенске“ речи нису улазиле преко употребљавања у самом народу. Од самих почетака, већ од објаве штампања свога речника, Караџић је истицао да се славенске речи могу сматрати као извор богаћења српског језика. Само он је био против неусклађених страних речи, тражећи хармонију склопа, дакле корелативне односе у књижевном језику, какви карактеришу и сам народни говорни језик<sup>145</sup>. Вук није био за прогањање страних речи по сваку цену. Он није био у стилистичком смислу непопустљиви пурист. Прилагођене систему живог језика, стране речи би добиле право грађанства<sup>146</sup>. Овакав став има Караџић и према црквенословенским речима. „Он се стално старао да им смањи број, како би ослободио књижевнике од илузије да њихов књижевни језик не може постојати без црквенога језика“, тачно запажа А. Белић<sup>147</sup>. Да би такве речи биле прихваћене, Караџић је захтевао да буду „посрбљене“. Али, истиче А. Белић, Караџић је и то сматрао привременим, јер се и наш језик, као и други језици, може „богатити унутрашњим развитаком“<sup>148</sup>.

<sup>143</sup> СГПС I, с. 93. Упоредити уз *Рјечник* Предговор, с. XX; СГПС II, с. 25; А. Белић, *op. cit.*, с. 193.

<sup>144</sup> А. Белић, *op. cit.*, 193. *Cf.* СГПС III, 170; с. 181 у напомени.

<sup>145</sup> У предговору за трећу књигу народних песама (с. 4) каже: „У овој књизи има око 500 ријечи које нема у моме Српскоме рјечнику; но ја сам за сад на крају на-значно и истолковао само оне (понајвише турске) за које мислим да ји Србин не може ласно разумјети. Ја сам које сам које с помоћу гдјекоји пријатеља скупио досад преко 4000 народни наши ријечи који у поменутом рјечнику мом нема и мислим ји издати у особитој књижници, као додаток.“

<sup>146</sup> А. Белић, *Вукова борба за народни и књижевни језик*, с. 226; исп. НЈ IV (1936), с. 162—165.

<sup>147</sup> А. Белић, *О Вуковим погледима на српске дијалекте и књижевни језик*, с. 123, 166; А. Белић, *Вукова борба за народни и књижевни језик*, с. 97, 131; 174; 245.

<sup>148</sup> А. Белић, *op. cit.*, с. 224.

<sup>149</sup> *Op. cit.*, с. 244.

Попуштање Караџево у овоме смислу није значило одступање од основног принципа. То је нарочито дошло до конкретног израза у примени, при превођењу Новог Завјета.

Ако се анализирају полемички списи Вука Караџића, види се да борбу око увођења народног језика у књижевност нарочито карактеришу проблеми лексике, при чему се, ма да не довољно јасно, процењује стилистичка функција речи. Први услов је усклађеност у систем, а то је основ естетских вредности, тако да Вук још 1826. г. у писму Л. Мушицком тражи да он у Гершићевој песми исправи *браће* м. *браћа* („сестара и браћа“). Од објаве *Рјечника* питање о туђицама, а посебице о словенским речима добијало је за Караџића све одређенији облик, и у трећој деценији рада, при објави превода Новог завјета, Караџић је, у предговору, изложио углавном пречишћене погледе. Овом питању посветио је П. Ђорђевић своју расправу *О Вукову Новом завјету* (а тамо су узети у обзир и Маретићеве погледи на ово питање). У томе предговору Вук је овладао проблематиком, и у основи добро класификовао словенске речи: осим оних које су већ ушле у употребу, има таквих „које се у нашем народном језику не говоре али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати“. Такве речи Караџић је прихватио и унео у свој превод. За ово налази главни слонац у структури речи, у живим продуктивним наставцима. За карактеристику Караџићева језика значајан је однос Вукова превода према другим преводима, каснијим<sup>149</sup>.

Тиме Караџић прецизира свој став према грађењу речи. Он претпоставља речи нове а грађене у духу народних језичких категорија неусклађеним славизмима. Тако уводи речи типа *викач*, *шрубач*, или друге које се могу ускладити, као *сиасишељ*, *шешишељ*, *гонисељ*, а нарочито посрбљене сложенице типа *богборац*, *богомрзац*, *среброљубац*, *иријаши*, *сујеша*, *лицемјер*, *лицемјерје*, *сујевјерје*, *невјерје*, *брашолубље*, *човекољубље*, *среброљубље*, *искушење*, *јомиловање*, *јрошисљење*, *јророшиво*, *савршенство*, *скрушен*, *новокрштен*, *новорођен*, *госпољубивост* и др. У свему овоме Караџић се ослањао на своје живо језичко осећање. Али он је развио једну особину, управо је изоштрио у борби са својим противницима. О томе А. Белић каже: „Караџић је био врло опрезан у грађењу нових речи, и када их је градио, држао се општих и великих творачких категорија њихових“<sup>150</sup>.

<sup>149</sup> Упор. А. Белић, *op. cit.*, с. 241, неколика поређења са преводима Л. Бакотића и Дим. Стефановића.

<sup>150</sup> А. Белић, *op. cit.*, с. 222; упор. с. 251.

Цитање лексике је исто толико важно за карактеристику језика и стила Вука Караџића, колико и појаве које су синтаксичке или на граници синтаксе и стилистике. Поредџи језик Вука Караџића са нашим данашњим књижевним језиком, Милка Ивић се у поменутој расправи задржала на синтаксичним формулацијама, али и на лексичи<sup>141</sup>. Она наводи мишљење П. Ђорђевића: „У самим јеванђељима... налазимо облике који нису особина доброг књижевног језика... Али се права разлика између Вукова језика у Новом завјету и нашег савременог књижевног језика огледа углавном у речничкој грађи. Многи изрази који се налазе у Вуковом преводу постали су већ архаизми или провинцијализми или су сасвим непознати“. По примерима које је тамо уочила М. Ивић многе су нам речи из тога превода данас необичне; али се у време Караџићево говорило нпр. *свињски шрговац* (који тргује свињама), а диференцијација је извршена знатно позније, према „свињар“; *џроље* (крви) одговара нашој изведеници *излив* (крви; осећања), а диференцирање је позније; *џлејка* је била добра изведеница, али је уопштена (ближа нашем добу) изведеница резултативног значења (према *силесџи*); *суџроџиџиџи се* више је народски него новије *суџроџсиџавиџи се* (cf. нем. *entgegensetzen*). Због термина *коњџа* јавља се са диференцирањем *коњаник* м. *коњик*. Ово су заиста елементи значајни за успостављање самог ситуационог односа при учовању семантичких еволуција; тек као такве имају значење за Вуков језик и стил. — Уз ове нарочито су карактеристичне дејкитичке, и то више него именице и глаголи, и речи које бих ја радо назвао „оквирним елементима“, као што су *зашџио* у значењу „јер“, *које* у значењу „што“, *здраво* (дијал. и данас у употреби) у значењу „врло много“, „веома“, чак и „јак“; дијалектизам *дојако*, и др. На такве је појаве мислио Скок, карактеришући Вуков стил као фолклорни реализам. Ово се ипак своди, као што смо видели, само на боју, на тон народског израза. Вук је тражио да се очува структура и дух народног језика, али је уопште, а нарочито у лексичи желео да стил буде „прицијепљен“ на народну основу. Ово показују пре свега турцизми, за које је Вук предвиђао да ће бити замењивани народним речима. У његовом стилу све је мање турских речи, мада их је имало специфичних, а тиме неизбежних (пр. погођен танетом у чело „а да није ни *медџи* могао рећи“, Даница 1828, с. 173). Ово је све још изразитије код славизама. Врло рано су се изгубиле речи *надежда*, *воображава* и др., ма

<sup>141</sup> М. Ивић, op. cit., с. 115. Cf. П. Ђорђевић, *О Вукову Новом завјету*, Богословље, г. II (1934), св. 2, посебан отисак, с. 5—6.



да их у писмима Вук употребљава још 1818<sup>188</sup>. Дуже су се у Вукову језику одржали термини културног смера, као *ије им га ирочаиши*, Даница 1829, с. 153; *стиагу га сами чаишиши и шолковаиши*, с. 153, *чаише*, с. 177; *иришољкују*, с. 187, *ишолковаиши* на другим местима. У почетку има *множеситво*, СГПС I, с. 93, а доцније *множина*. Доста дуго се одржао термин *шолмач* и у ширем стилу, као и *љубов*, *чесиш*, у грађанском друштву. У Вукову стилу чувају се титуле (као *Ваша иречесносити*, или јекавски *Ваша Свејелосити* у екавским писмима кнезу Милошу). — Лексика Караџићева у почетку показује напоре да се створи адекватна реч. Тако *иовјереносиш* у значењу „поверење“ (у захвалности пренумерантима, Даница 1828). — Он је врло лепо употребио реч *војводситво* у значењу титуле. Замерало му се за многа значења речи у преводу Новог завјета, али је стилски од већег ефекта, управо поетски *одмах усахну смоква* (СГПС II, с. 343), него што би била свакодневна реч „осуши се“. — Вук није могао наћи другу реч него *ираво* (*српски ишасиш*) у значењу „правилно“ (СГПС I, св. 1, с. 140). Вук је употребио реч *зимница* за огрев, оно чиме се греје, — а такво је управо семантичко језгро те речи (наше значење је семантички периферно, индиректно). У писму кнезу Милошу употребио је реч *иодручник*, коју је начинио према нем. *Unterthan* „поданик“ (ВП II, с. 630).

Народна реч *иобрзо* („Само да хоће бити што *иобрзо* СГПС III, св. 2, с. 261) „што пре“ показује интимност и непосредност израза. — Народске су, па чине и стилски ефекат многе речи у полемикама (о М. Светићу, нпр. *обезобразииш се*, *зучне*; али ту су и карактеристичне туђице, као *шарлаишан*, *фушер*, в. навођено место). За значење „охрабрити“ употребио је реч *ослободииш* (војску), тј. од страха.

Вук Караџић живи народним речима, а не само да живи за њих. Он трага за њиховим значењима. У писму Ј. Васиљевићу пита како се готове *чомлек*, *ћеваи*, тј. тражи право објашњење, и то јануара 1864. г. Трага нпр. за речима: *иосиуља*, *коњушница*, *чајаиш*, за варијантом *медвед*, дотиче се употребе и значења неких речи (*образ*, *ручак* и др.). Међутим Вук има веома лепих народских значења, као у конструкцији: *волим њему*, које је стилски и синтаксички другаче но *волеиш* (некога). Такво је значење *иримииш се некога* „узети неког у заштиту“ (*нашао цара који ће нас се иримииш*); ту је и већ навођени пример *куишиш војску иод илаишу*, као и раније наведена описно дата семантичка вредност за аутономију („те између себе сами суде и управљају“). А већ доста је

<sup>188</sup> Вукова *ирейиска* II, нпр. с. 214—215: Пречеснѣишиј Господине мени любезнѣишиј и високопочитаемъи; совршено, совѣсть, безъ свакога претпятствія, списатель, обявленіе, любезно, високопочитатель.

често у Вука поименичавања на бази потенцијалне синтагме, као *некакав* (човјек), у Предговору народним приповеткама 1853.

Многе од речи које је Вук градио нису остале (нпр. *свршишељ*, *мрзосић*, *невјерје*, *ошкривање* (сф. „откровење“), *ошачанство*). Друге речи су остале, иако их Вук није прихватио, управо неке за које је предвиђао Ета Михаиловић.

Реч *ошпад*, коју прихвата Вук, имала је чудну историју: њу је прогнала изведеница *ошпадак*, али је она пре десетак година васкрсла у називу предузећа „Отпад“.

#### XIV. Ритмика стиха и просодија

У ранијем излагању (одељак II) довољно је јасно показано да је Вук Караџић, поред смисла за вредност народне поезије, имао снажно осећање за народну књижевност, па и за народне песме. Као и у питању језичке оријентације, тако је и у питањима поезије, па према томе и песничких метричких облика, тражио основу у ономе што је чисто народно. Видели смо да је он умео одабирати певаче, и да је суверено, ослањајући се на оно што би осетио да је лепше и боље у изразу, уносио измене, исправке. Његово пасивно осећање за лепоту форме израза и његов потенцијални, латентни смисао за естетске вредности давали су довољно сигурну основу за огроман и инстинктивно веома добро организован рад око прикупљања, одабирања, сређивања и објављивања епских и лирских народних песама.

Међутим и у овоме правцу, као и код појава прозног стила, можемо запазити тежњу ка схватању природе везаног слога и метричких и ритмичких закона просодије. Само, у овом правцу Вукова еволуција ишла је спорије, али по истим основним директрисама.

Врло рано је Вук осетио да постоје закони песничког израза у везаном слогу. То је доживео напореда са радом око штампања прве народне *Пјесмарице* и прве *Писменице*, јер се управо у то доба заинтересовао за спис Луке Милованова о српској просодији. Лука Милованов, са класичним образовањем довољним за почетак деветнаестог века (шест латинских школа), учитељ, доцније писар у адвоката, био је лепа фигура. О њему и о судбини његовог списа даје довољно обавештења Љуб. Стојановић у својој неисцрпној студији о животу и раду Вука Караџића. О томе је, разуме се, основне црте дао Вук у своме предговору за књигу Луке Милованова.

У Будиму се 1814. године Вук нашао са Луком Миловановим, и видео његов спис са скромним насловом *Ошпаш нављања к Српској*

*Сличноречености или Просодији*. Спис је завршен још 1811. године, али се није могао у Бечу штампати због поопштрене цензуре после појаве књиге С. Мркаља *Сало дебелог јера*. Љуб. Стојановић, према преписци, закључује да се Вук већ раније знао са Луком. Вук је желео да му Лука помогне око састављања граматике, али се при том заинтересовао за тематикуписа Луке Милованова, и утицао на њега да попусти и начисто препише општењене стране рукописа. Вук је, у сагласности са Луком, пренео рукопис у Беч, али га није могао штампати, па га је вратио аутору.

У међувремену Караџић је и у овом правцу наишао на полемику, а то је начин који је уопште стимулативно деловао на пречишћавање појмова и схватања код Вука Караџића. — Већ је поменуто да је Копитар био заинтересовао Јакоба Грима за Вукову књигу народних песама, и да је Грим ту књигу приказао. Грим је истакао десетерачку структуру, са цезуром у епским песамама, а некад и у другим, а слично структури слогова која вреди за просодијске стопе. (*Wiener Allgemeine Literarische Zeitung*, 1816, Mon. Sept., Nr 74). Таква објашњења даје Вук у поменутом предговору Лајпцишког издања (1924). Али то није умањило Караџићево интересовање за књигу Луке Милованова; ово је чак подстакла критика Вукове књиге (*Летопис*, св. 17, с. 98—102). Тако је Вук, пролазећи кроз Будим 1828. године, затражио од Луке да понова среди свој рукопис за штампу, а по смрти његовој (1829) издао га 1833, са својим предговорима.

Карактеристично је да је Вук, већ на насловној страни, истакао значај те књиге за своја схватања. Он каже: „По новом правописном начину сматрајући на повод к новој веома нуждној Србској Писменици или Језиконауку списан 1810, а издао га Вук Стеф. Караџић.“ У својем предговору тој књизи Вук се враћа на своја основна схватања метрике, полемичујући са критичарем из *Летописа*. „Прочитавши ја сад наново и оно, што сам о том писао, и што Г. П. Б. против тога каже, остајем (што се главне ствари тиче) опет на ономе, што сам онда казао, и тако мислим, да је Г. П. Б. на брзу руку о овом просудио, и мене и поменутога г. Рецензента на правди окривио“. У томе делу предговора, испод текста, Вук опширно излаже своја основна схватања полемички, у три тачке. Он остаје при томе да су „број слогова и одмор“ (тј. цезура) главна и једина правила на која је песмотворац пазио“, додајући да је то „само држећи се ува и гласа у пјевању“, тј. по емоционираном ритмичком току. Даље, он не приче да у народним песамама може бити недостатака у метрици, али то би биле „грешке“. Последња тачка има више значаја него што изгледа: Вук истиче да „метрум или слогомерје“ може осетити

и неко ко не зна српскога језика — „и Немац, и Енглец, и Француз“. Вук осећа „слобомерје“, управо ритмику, као општејезичку појаву, те је ова мисао претходница много доцнијих фонетичарских студија о ритмици. Али у оквиру тога он одваја хомеровску метрику, везану за оно доба и за грчки језик, и заступа мисао да данашња ритмика у српским народним песмама мора имати своју специфичност. Ова анализа, иако стављена на савремену научну основу, проистиче из штуро али тачно речене Вукове мисли. Да има праве метрике, са издвојеним стопама, да има управо ритамских тактова — Вук доказује наводећи стихове у том правцу изразитих песама. Он се пита да ли би у овоме „вешт Србин могао рећи да нема трохејских стопа у стиху

Бога | моли || младо | момче. —

У стиху

Расла | танка || јелика

констатује два трохеја и на крају дактил. Дактили му уоквирују трохејску стопу у типу

Порани | рано || на воду.

Као посебан тип, са трохејима и крајњим дактилом, истиче

Прођо | гору, | прођо | другу || и трећу.

Са оваквим ставом Вук Караџић, у предговору, чини напомене уз књигу Луке Милованова. Иако се Милованов изјаснио за народни тип језика и за вуковски правопис, он ипак има језичких грешака. Вук се највише задржава на акцентима, који долазе у сукоб са просодичким вредностима класичне метрике. Неслагласности акцената у српском језику са структурама разних стопа чине праву тешкоћу. О овоме говори Вук: „Истина је да Лука каже на страни 69., да стихотворац може за невољу (а то красоте неке ради у изговору!) узети слог кратак место дугачкога, и дугачак место краткога; но ја мислим да је ово правило врло рђаво“. На тај би начин учени стихотворци „имали изговора за многа одступања од народнога правилног изговора“.

Одступања у народним песмама гледа као варијанте, најчешће у зависности од десетерачке ритмике. Такве варијанте добијају управо стилистичку вредност, као у примерима какве наводи Вук:

Пије | вино | Краљевићу | Марко —

Дође | везир || у Призрена | града.

Или, с условљеним јекавизмом:

Па призива || старца | Недијељка —  
У Млијетку || граду | Латин | скоме.

Овај предговор (понова објављен, cf. *Скујљени грамајички и ѿлемички сјиси* II, с. 374—380) значи теорију силабичког стиха, како ће је за српски језик формулисати Богдан Поповић, а то значи теорију просодијских ритмичких тактова. Може се рећи, дакле, да је Вук Караџић и у овоме правцу узорао прву бразду. Његову резерву да се слаже са Миловановим „што се главне ствари тиче“ треба разумети у вези са овим објашњењем.

Овакво формулисано гледиште о структури поетског, везаног слога код Вука је дефинитивно. На питања метрике, односно ритмике стиха вратиће се још једанпут, при крају своје делатности. Дознавши да Јован Стерија Поповић жели писати критику о књизи Јована Суботића (*Наука о српском сјихојворенију*, издање Матице Српске, 1845. године), Вук се једним писмом обратио Стерији (1853), скрећући му пажњу да се обазре на полемику у Летопису (1843, 1845) и на његове чланке, и рекао неке мисли о Суботићевој књизи. Стерија му је одговорио да се углавном слаже са њим, али да ће критика бити кратка, само са неким замеркама. Та критика (*О српском слогомерју*, Седмица 1854, бр. 23) није задовољила Вука, и он напише свој одговор и, са претходним писмом Стерији, објави га под насловом *Вука Сјефановића ѿсмо Јовану Сјтерији Појовићу о Српској Просодији* (Миклошића Slavische Bibliothek, књ. II, Беч, 1858, с. 232; *Скујљени грамајички и ѿлемички сјиси* III, с. 336. и д.). У својим напоменама говорио је, у вези са просодијом, о акценту (аориста) и преношењу акцента на предлог (дакле о ритмичким условима структуре стиха).

Овакви ритмички захтеви су се испољили при спремању другог издања прве књиге народних песама (о чему је већ било речи). Највише измена односи се на речи („*Да ја узмем лејшу љубу не го што си ти*“, м. „него т и што си“, Љуб. Стојановић то наводи, с. 59). Али има примера да је мењао инверзиони, дакле поетски ред — „Гди јунаци *рујно* пију *вино*“, да би задржао логику синтагме „*рујно вино ѿију*“. Последњи пак случај доказује тачност раније изнетог запажања да је Вук почео неговати инверзију стварајући свој прозни историјско-наративни стил.

XV. Личност Вука Караџића према његовом стилу

Иако у процењивању изражаја језичким средствима имају великог удела објективни услови и стимулативни регенси, ипак субјективне особине чине основу стилске вредности. Начин изражавања, излагања, одабирања изражајних средстава, — све то носи печат индивидуалности. Према томе у стилу једнога писца, и уопште човека који се изражава било усмено, било писаним формулисањем облика и тока процеса мишљења, налазимо одблесак личних особина карактера и стваралачке динамике, одблесак целокупне личности. Таква посматрања су потребна, да би се оживела, иначе неопходна, грађа архивских и социјално посматраних чињеница, које откривају писца и његове особености, човека уопште. Стога ћемо према досадањој анализи стила Вука Караџића, а посебице према појединачним карактеристикама које Караџић одаје или чак сам даје о себи, покушати да сагледамо лик његов, и да објаснимо основне црте његовог стваралаштва.

Живот Вука Караџића био је предмет опширних, интензивних студија, а нарочито у материјалом врло богатој, овде наведеној књизи Љуб. Стојановића. По њему смо поменули слику коју о Вуку даје Исмаил Ивановић Срезњевски, врло једноставно али и врло карактеристично говорећи о дочеку код Вука („просто али љубазно или боље рећи срдечно“). Сећање на Вука и утиске о њему налазимо у делима многих његових савременика и у преписци са њима<sup>153</sup>. Вук је врло срдчан, добар; отац Вељка Петровића је причао да је у Топуском „очински“ дочекао једну групу ђака, који су дошли да га поздраве<sup>154</sup>. Петар Ивановић Прајс назива Вука најбољим, најљубазнијим и најумнијим човеком<sup>155</sup>. Он уме каткад и да се нашали у својим писмима, као што смо и навели<sup>156</sup>. Али имао је и туробних дана, често у великим животним тегобама<sup>157</sup>. Несумњиво, волео је своју породицу; много неж-

<sup>153</sup> Голуб Добрашиновић и Боривоје Маринковић имали су похвалну идеју да одаберу сећања на Вука Караџића и да то објаве под насловом *Сусрећи са Вуком* (Издање Матице Српске, Нови Сад, 1964). Та књига приближава Вука Караџића широким слојевима, али уз то она има значајну оријентациону вредност и за студије о Вуку.

<sup>154</sup> Вељко Петровић, *Наслеђено сећање на Вука*. Летопис Матице српске 1947, књ. 361, св. 2—3, с. 162—164. Унето у књигу *Сусрећи са Вуком*, с. 248—251.

<sup>155</sup> *Сусрећи са Вуком*, с. 101—102. По књизи Андре Гавриловића *Словенска ђуџовања*. Београд 1922, с. 144—148.

<sup>156</sup> *Вукова йрејиска II*, с. 122.

<sup>157</sup> Новица Шаулић о успоменама Новице Церовића, *Књижевност и језик у школи*, 1955, св. 8—9, с. 522.

ности и љубави према жени и деци пробија кроз оскудне речи у писмима о личном животу<sup>158</sup>. Тако Лукијану Мушицком пише топло, о Ани 1817. г.<sup>159</sup>. Али, о својим осећањима не говори много: само у малом броју писама. О рођењу сина Димитрија само помиње<sup>160</sup>. Он се уме зажелети породице, и кнез Милош му дозвољава да оде из Крагујевца да би видео децу<sup>161</sup>. Деца се ретко помињу у писмима и једино о болести и смрти Савиној има више речи топлине надахнуте болом.

Вук ипак има дубоких осећања. Он доживљава ударце живота; али он то задржава у себи, и то се не јавља као покретач песничког израза. А ипак он је у души песник. У једном једином писму (Мушицком) чујемо болан крик очајања:

Вјерујте ми, да на Божић нијесам имао зашто купити фунте меса, а камо ли печенице! Мислећи, који је онда дан, и гледајући на ђецу моју, плакао сам као лудо дијете. Све, што се могло продати или заложити, заложико сам или распродао; сад не знам, шта ћу чинити са женом и с троје нејаке ђеце. Зимно доба а дрва нема, љсба нема, а новаца нема<sup>162</sup>.

Дубина осећања и топлина изражаја исказана тоном доживљености, откривају нам латентну а велику песничку природу. То нам објашњава Вуков афинитет и прави смисао за народно песништво. Стога не би било претерано рећи да је Вук у себи пригушио песничке вредности, тежећи постављеноме циљу (cf. ВП II, 210). Вук има снаге у себи, да таква песничка доживљавања задржи у себи и за себе. Изгледа да је свој лични живот потиснуо у позадину, да га је притајио. Он је све своје способности и све своје снаге упутио у правцу који му је означио Копитар. „Пошто ме је Копитар, говорио је Срезњевском, поставио на ноге, ја сам се, мало по мало, упознао са својим послом и данас сви знате какво ми задовољство причињава мој књижевни рад“. Из даљих речи види се колико је интензивно осећао ту везу са Копитаром: ма шта радио, он мисли на то „шта ће о томе рећи Копитар“. Он ће, заиста, као што смо већ навели, скромно себи признати да би он сам био задовољан тиме да пише боље од других. Али та лична лепа осо-

<sup>158</sup> Упор. Михаило Разен, *Вук Стефановић Караџић*, Београд, 1864, с. 45—46. у књизи *Сусрети са Вуком*, одељак *Домаћи животи Вука Караџића*, с. 280—281.

<sup>159</sup> *Вукова њрејиска* II, с. 137. — Упор. Љуб. Стојановић, op. cit., с. 177—180.

<sup>160</sup> *Вукова њрејиска* III, с. 182.

<sup>161</sup> Ibid., с. 626.

<sup>162</sup> *Вукова њрејиска* II, с. 304.

бина не умањује снагу његовог одушевљења за рад, његову веру у потребу за радом, његову истрајност да у свим правцима шири своју делатност. Он је сав обузет својом улогом, и ту налази снаге да савлада све тешкоће и да, по здравом инстинкту, не скрене са доброг пута. Он жели помоћ од кнеза Милоша, обезбеђење да би се сав могао предати раду. Та снажна вера у свој позив претвара се у месијанство. Рад му је и путоказ ка циљу.

Вук Караџић, у тој динамици улоге за коју се осећа предодређен, стиче изразиту самосвесност, која себе оправдава тиме што њега наводи на прави пут, на пут ширења и упознавања факата, на пут еволуције у својим погледима, али без напуштања основних принципа. Самоувереност, дакле, више него осећање личне вредности прожима његове полемике, и потхрањује његов полемички дух. Већ 1826. године, у писму Сими Милутиновићу, говори о својој борби, и каже: „Ти ваљда знаш, да сам ја у том данас најбољи мајстор, бољи од свију Срба“<sup>183</sup>. Тридесетих година преовлађује осећање личне вредности.

Сав унутрашњи, потенцијално творачки интимни живот усмерен је само ка раду и победи идеја о новом језику и новим путевима књижевности и науке. У таквој психолошкој ситуацији треба тражити објашњење његовим основним особинама у стилу израженим. Отвореност, чак и са грубошћу, и велика смелост карактеришу његов став, логичку доследност и снажно усмеравају начин изражавања у стилу и у раду.

У писму кнезу Милошу из 1832. год., које има прави карактер меморандума, било је говора. Али сам оставио да се осврнемо на још неке особине тога текста при давању основне карактеристике Вука Караџића према појавама у стилу. Тај меморијал је језгро поштено схваћеног Караџићевог месијанства. Тај спис је настајао још онда када је Караџић био замислио да направи енциклопедијско дело о српском народу. Караџић, као изразито исправан човек горштакче психе, није могао а да ствари не рекне у светлу праве истине: Грађа за историју нашег времена имала је напомену: „Аманет, да се не отвара овога вијека“. Али као човек од акције, са много смелости, ипак је упутио кнезу Милошу своје мисли о томе шта у његовој владавини није добро, и како се може поправити. Без једног осећања месијанства не би могао с висине давати поуке кнезу Милошу, са тоном који искључује злонамерност и који задивљује исто толико отвореношћу и смелошћу колико и логиком и сређеношћу стилистичке убедљивости. Образложење је заиста стилски савршено постављено:

<sup>183</sup> Вукова *Ирејиска* I, с. 14.



Ја се надам да Ваша Свјетлост као сваки добар и разуман владалац, желите своје подручнике, колико је год од стране ваше могуће, задовољне учинити.

Са те премисе прелази на закључак:

За то се усуђујем препокорно назначити овдје, како ја мислим, да би се поменути незадовољници задовољити могли<sup>164</sup>.

Са формирањем личности и основног става ишла је напоредо и еволуција стила, уопште и у више праваца, са диференцирањем.

Писма у виду расправа, и писма уопште, нарочито тридесетих година, дају нам тип врло лепе, јасне и једре прозе, као што показује и писмо из овог доба, ВП II, 343—344. У то доба је Вук већ добар мајстор речи и нијансираних стилистичких могућности (cf. СГПС III, 125—126).

#### XVI. КАРАКТЕРИСТИКА И ЗНАЧАЈ СТИЛА ВУКА КАРАЦИЋА

Анализа средстава, могућности и начина изражаја с једне стране, и с друге стране слика личности онакве каква се огледа у изражају дају нам довољно елемената за карактеристику стила Вука Караџића.

У почетку је већ било наглашено, а после свестраног излагања јасно је да је основни проблем Караџићевог стила врло сложен. Требало је разјаснити основу тога стила, као и комплекс који проистиче из велике тематске диференцираности Вукова Дела и из изразите његове еволуције у питањима о језику.

Најосновнија карактеристика Вукова стила је динамизам, и то разноврстан, чак и у типу изражаја условљених статичком ситуацијом. Разни тематски видови, који су условљавали посебан начин стилистичког уобличавања, не само да су представљали реализовање садржаја свести, него су добијали и вредност устаљивања и диференцирања. Рад око састављања граматике, још са првим корацима, утицао је на формирање систематичности духа; рад на прибирању грађе за речник и на лексичкој и семантичкој обради — имао је за последицу да усаврши разне особине Вукове: истрајност, срећеност, смисао за анализу језичких вредности. Такве развијене особине су се саглашавале са природним смислом за логичност и осећањем за истинољубивост, за тачност и адекватност, — и тако су формиране основне карактеристике стила Вука Караџића. Адекватности се изражавају реалним вредностима и ре-

<sup>164</sup> Вукова *йрейска* II, с. 630.

листичким средствима. При томе у полемикама, писмима преовлађују: интензивност, општина, неодмереност, употреба речи грубих, дакле стилистички неконтролисаних. Доцније има све више учешћа воље, све више нијансирања, све бољег одабирања.

Принципски је значајно што се анализом стила Вука Караџића могло констатовати двојство пасивног и активног стилистичког вида. Као што има људи који разумеју и осећају уметност тонова или ритам линија и боја, а да сами нису уметнички ствараоци; као што често срећемо људе правих песничких квалитета, иако се сами не афирмишу као песници, — тако је и Вук Караџић потенцијално уметничка природа, потенцијално песник широког осећања за песму, потенцијални приповедач са пуним разумевањем лепоте народског приповедања, чак са осећањем за уметничке вредности ритмике и семантичких тананости фолклора. Ипак његов стил, као што смо утврдили, није фолклорни. Тај пасивни стил народног стваралаштва диференцирано позитивно постављен према стилу личног изражаја, није мање Вуков него његов активни начин изражавања, излагања, интерпретирања. За такав стил важе принципи и карактеристике стила народних умотворина, и то на најбољи начин: у смислу осећања и разумевања и саме форме и свих вредности.

За активан изражај Вук је тежио да створи посебан начин, уклапајући појам стилистике у појам правилности језика. Али истичући увек правилност језика, он је проживео изразиту еволуцију схватања о књижевном језику. — Та еволуција има своју општу подлогу и своје специфичне модификације. У почетку Вук је мислио на примитивни, народни језик, на језик свога краја и на особине свог дијалекта; доцније он допушта шира схватања. Специјално за речи, као што смо видели (одељак XIII), Вук даје томе питању све одређенији карактер. — Напоредо са овим Караџић се труди да уочи целину и детаље у њој; у томе иде далеко, нарочито у специјалним случајевима. Таква је особина у складу са логичким смислом за односе и са типичним реализмом Вукове природе. Отуда се у њега развила изразита способност излагања, прегледног, јасног, излагања у писмима с обавештењима, често у виду дискутовања; отуда логика у полемици, са одређеном аргументацијом и логичарском убедљивошћу. У оваквим стилистичким реализацијама долази до израза и с т и ц а њ е ; а то се испољава у специфичностима редом речи, инверзијом уопште, чешће наглашавањем објекта, инверзијом у оквиру синтагме, најзад инверзијом реченица. Међутим народско фолклористичко причање није задовољавало Караџића. За дијаксону филијацију мисли Караџић је с напором изграђивао наративни

начин излагања управо на корелацији уз инвезију (*када: онда* и сл., упор. одељак V), тако да то почетком двадесетих година деветнаестог века прелази у манир, нарочито у тада насталим историјским списима. Он ће то касније ублажити у основним синтаксичким корелацијама.

Па ипак остаје питање: зашто је Караџић чинио овакве напоре. — Говорећи о правилности језика, он је мислио и на стилистичке вредности (упор. одељак II). У почетку је мислио на простонародни језик, структуру речи, начин казивања. Доцније, више еволуцијом својих схватања него под притиском противника, он све јасније истиче *књижевни* језик који структурално и лексички треба да има корене у народном језику (упор. одељак XI). Тај став има Вук и при дискусији у Српском ученом друштву, излажући да књижевни језик треба и образовати и усавршавати „по начину наравноме“<sup>165</sup>.

Вук Караџић је све јасније увиђао значај књижевног језика за културу, и његову зависност од културе. Вукови противници из млађег кола усвајали су принцип народног језика у књижевности, али у оном виду како се огледао у њиховим делима. Суштина борбе, нарочито последњих деценија, односила се на изражајне вредности језика, на његове стилистичке појаве. У последњем нападу на Вука Караџића, 1863. г., Ета Михаиловић помиње не само правилност, него и „лепоту“ целине, стилистичку вредност језика који се устаљивао код грађанске класе. Имамо дакле сукоб два света: грађанске класе и доситеизма са млађом генерацијом, везаном језичком свежином и стилем народне поезије за Караџића, иако је он по својој природи био реалист. У дане пуне победе Караџићевих идеја Ета Михаиловић нам открива смисао дуге Вукове борбе. По њему „добри простаци“, који имају „мање познанства света“ те им је језик ограничен, не могу бити носиоци језика науке и књижевног стварања<sup>166</sup>.

Уздизући схватања књижевног језика изнад нивоа уско дијалекатског типа, Караџић му даје ширу основу, шире естетске вредности и тиме управо решава питање о језику културе вишег степена и намене. Ово је усклађено са Караџићевим погледом на лексику. Преко стилистичких вредности језика, Караџић је извојевао своје народном језику особине и степен правог књижевног језика. Оваква еволуција Вука Караџића, мерена појавама стилистичког смера, показује оне крупне

<sup>165</sup> Упор. А. Белић, *op. cit.*, с. 195—204.

<sup>166</sup> Др. Миливој Павловић, *Естетике Михаиловић и његов напад на Вука Караџића*. Зборник за књижевност и језик Матице Српске, књ. III (1955). Посебни отисак, с. 10.

развојне линије које познајемо, — али са извесним кориговањем. Осећањем за стил народних песама и схватањем целокупне проблематике — бележење и редиговање народних умотворина достиже пуну меру већ у време припремања лајпцишког издања, почетком двадесетих година. У току треће деценије Караџић чини напоре да формира свој основни стил. Границу даље еволуције треба очекивати пре 1835. год. (око 1830—1832. год.), када је његов лични стил довољно уобличен, а када осећа потребу да путовањем по југозападним крајевима допуни своја схватања о народном језику, ради ширих основа за његово стилистичко афирмисање. Даља епоха стабилизације језика и стила и стилских варијаната завршава се значајном 1847. годином.

Придавање стилистичког значаја Вуковој борби за језик засновано је управо на томе што је он ту револуционарну борбу ослонио не само на своја осећања за стил и на своја стилистичка уобличавања, — него и нарочито што је то све идентификовао, преко језика, са стилистичким вредностима у првом реду војвођанских књижевника<sup>167</sup>. Он је дошао на линију схватања његових противника, али ослањајући се на књижевне и стилистичке изражајне вредности оних писаца који су узели као базу прави, живи народни језик, уздижући га на виши ниво. У овоме је смисао констатације А. Белића, који каже: „У стварању књижевног језика Вук је одредио и тешку и лепу дужност књижевницима свога народа: да од народних црта проберу оне које су за књижевност и да на тај начин створе отмен, постојан у бележењу различних облика, и, по могућности, један за цео српски народ књижевни језик“<sup>168</sup>.

Такав развој Караџићева стила, који је имао да означи пут народног језика ка нивоу језика културе; да надахне народним и уметничким духом структуру и лексичко богатство српскохрватског језика — поставља два блиска проблема. Један се тиче односа Вукова језика према данашњем српскохрватском књижевном језику; други се односи на значај Вукових стилистичких могућности за даљи развитак стила у језику.

Већ после шест деценија од последње Вукове књиге Љуб. Стојановић констатује да се наш књижевни језик у сваком погледу „силно развио“<sup>169</sup>. О развоју нашег књижевног језика говорио сам и ја у неким

<sup>167</sup> М. Павловић, *Улога и значај војвођанских писаца у развоју српског књижевног језика*. Зборник за књижевност и језик Матице српске I (1954), с. 93.

<sup>168</sup> А. Белић, *op. cit.*, с. 79.

<sup>169</sup> Јсл. Фил. II, св. 1—2, с. 16.

ранијим чланцима<sup>170</sup>, а нарочито у већ наведеној расправи о значају војвођанских писаца. У једном чланку А. Белић довољно истиче да се неке особине Вукова језика осећају као застареле, а да су се друге развиле<sup>171</sup>. А. Вајан (A. Vaillant) у свом чланку одређених линија истиче стабилисање екавског типа<sup>172</sup>. Међутим конкретно и у детаљима узела је М. Ивић да према једном Вукову спису (о Правитељствујушчем Совјету) успостави разлике између језика Вука Караџића и савременог стања књижевног језика<sup>173</sup>. Та разматрања односе се нарочито на синтаксу и фразеологију. Ово свакако треба поменути, као и интерпретирање Мих. Стевановића у односу на развитак књижевног језика<sup>174</sup>. Овај проблем, иако се он унесколико додирује са проблемом о стилу, представља посебну тему, те се овде на томе не можемо задржавати.

Међутим други се проблем намеће према самоме факту да је Вукова борба решена стилистичком функцијом и стилистичким вредностима новог типа језика. Наш данашњи стил заиста није онакав какав је у Вука био. У навођеној расправи о улози војвођанских писаца истакао сам да се данашњи књижевни језик развио у речнику, а нарочито у фразеологији и у стилу. При томе не треба заборавити да су неки недостаци само привидни: П. Скок нарочито истиче да је Вукова реченица некад веома дуга. Међутим у таквим случајевима обичној реченици ограниченој тачком у Вука је са таквом функцијом знак „;“, а тачка је тада ознака групе реченица, у вредности параграфа. Пре би се могло рећи да тачка прекида корелативност и везу супротности, ако се тако одвоји реченица која почиње са *али*. Такав засек тачком руши рељеф и ритмику сложене реченице. Друге врсте необичности, као међуреченичке свезице и семантичке специфичности, могу се осећати као лепо архаизми, дочаравајући боју и тон писца кога уствари у потпуности разумемо. Стил којим су писана дела Расина (на пример *Athalie*) и Корнеја (на пример *Le Sud*) преносе нас у психу и социјалне односе XVII века управо својим дивергенцијама према стилу савремених француских писаца. Његош нам је увек близак колико својим песничким ставом и својом философијом, толико и специфичностима стила, дијалектизама и архаичностима какве не сретамо у данашњих писаца<sup>175</sup>.

<sup>170</sup> Проблеми нашег књижевног језика. СКГл VII (1922) св. 6, с. 440—448; Књижевни језик и закони језичког развојка. СКГл VII (1923) св. 4, с. 276—285.

<sup>171</sup> О уједначавању у књижевном језику. НЈ НС IV, с. 8.

<sup>172</sup> *La formation de la langue littéraire serbo-croate*. RES, 18 (1951), с. 88.

<sup>173</sup> Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком. Зборник за филологију и лингвистику Матице Српске I (1957), с. 114—126.

<sup>174</sup> О неким њишањима савременог књижевног језика. НЈ НС I, с. 24—39.

<sup>175</sup> Упор. А. Белић, *Београдски сџил*. НЈ II, с. 193—200.

Тежиште пак вредности стила Вука Караџића није само у специфичности. Значај његовог стила је много већи у односу на развојни процес стила српских и хрватских књижевника. Вук је успео да, уз нови тип народног језика у књижевности, *уобличи* једну базу народског фолклорног стила, и да уз разумљиве напоре подсвесно изгради свој стилистички тип изражаја. Вук је тако успео да створи платформу за даљи стилистички развој српскохрватског језика. Створити такву базу одвојену и од устаљивања стила ранијег доситејевски настројеног грађанског друштва, као и од прстонародног примитивног казивања, — било је много теже, него даље уобличавање стила у зависности од идејних схватања појединих генерација и од изражаја личних вредности доцнијих писаца. Створена вуковска платформа стила је оштар прелом и снажан скок у Ново, у исто време Ново народног типа и Ново културног значаја. И уколико је већи размак данашњих стилистичких домета у делима Иве Андрића, Мирослава Крлеже, Вељка Петровића и најновијих тенденција, утолико нам се Вукова заслуга за развој стила указује у већој вредности.

*М. Павловић*

### R é s u m é

#### LE STYLE DANS L'ŒUVRE DE VUK KARADŽIĆ

M. Pavlović

L'oeuvre gigantesque et très différenciée de Vuk Karadžić avait été étudiée et de très près, suivant sa biographie, qui permettait de remarquer l'évolution de ses idées et de comprendre une activité acharnée pour introduire la langue populaire vivante dans la littérature serbe. Mais il restait à étudier aussi le style de son oeuvre, pour avoir une idée exacte de son esprit créatif et de ses forces qui garantissaient un résultat victorieux. Dans un certain nombre d'études on touche aussi les faits concernant le style de Karadžić, mais il n'y avait que Petar Skok qui consacra à Vuk un article spécial d'analyse stylistique. Cependant cet article (*Knjiga o Vuku*, 1937) traitait ce problème d'une manière très simplifiée. D'après les résultats de Skok, le style de Karadžić serait caractérisé d'un réalisme folkloristique.

En réalité le problème est en lui même très compliqué, vu la thématique différenciée de l'évolution générale de Karadžić. Il a fallu donc procéder à une étude complexe et détaillée d'après les principes de la stylistique moderne. Il a fallu expliquer les qualités de fond de ce grand écrivain, qui identifiait le style avec la langue. Ses premières années sont caracté-

risées d'une idée d'ajouter un vocabulaire de la langue nationale à sa grammaire et aux premiers chants populaires serbes. Il y associe ensuite, les ouvrages sur les événements de l'histoire du peuple serbe, de son folklore et de l'éthnographie. Dans l'intervalle de quelques années il se forma une conception générale et très large, embrassant toute l'encyclopédie des Serbes (d'après une lettre au savant russe Keppen). Par le même, le style de Karadžić se prêta à une différenciation thématique. Mais son style aussi fut soumis à une évolution caractéristique.

Cependant, le style de Karadžić n'était pas au niveau simple de l'expression populaire. Il notait les chants et les contes populaires serbes; il était empreint d'éléments du folklore du peuple. Mais ce ne fut qu'une qualité de style passive: il goûtait et estimait ce qui était beau dans les créations du peuple, sans reproduire ce style même; il n'était pas un esprit littéraire. Il se fit un style à lui, style qui était orné d'expression populaire, ce qui soutenait ses idées sur la fonction de la langue littéraire.

Dans cet ordre d'idée, il a fallu étudier d'abord l'évolution des descriptions et de la narration. Dans les descriptions, Karadžić fait remarquer son réalisme et la préférence pour les détails, le sens d'une proportion conditionnée. Il est peintre qui reproduit tous les détails, sans perdre de vue le tout; mais il avait trop de peine pour se frayer le chemin à travers la narration historique, étant donné que le style linéaire des contes populaires serbes ne le satisfaisait pas. Il avait fait des efforts pour former un type de la littérature de la prose serbe, pour parer aux reproches de ses adversaires. Sa langue nouvelle: son langage devait être formulés dans le domaine du style en une langue culturelle. Au commencement il n'avait que deux procédés: les corrélations d'oppositum et l'inversion. C'est surtout dans son premier mémoire sur le commencement de la révolution serbe que presque tout l'édifice stylistique fut bâti sur les corrélations de type *kad — onda*. L'inversion devient un moyen efficace pour dynamiser la phrase (verbe: sujet; objet: verbe), aussi bien que les rapports syntagmatiques. L'ordre des mots est très intéressant pour le style de Karadžić, dévoilant les tendances vers une expression élevée, le relief de la phrase étant subordonné au relief de la pensée.

L'analyse des dissertations de Karadžić donne la possibilité de faire ressortir les qualités d'esprit de notre écrivain: une logique sans compromis et une coordination, un plan général dans ses travaux aussi bien que dans ces lettres. Il était doué de remarquer les choses et il avait toujours du courage de le dire franchement, ce qui nous prouve surtout sa correspondance avec le prince Miloš.

Les faits stylistiques qui touchent à la syntaxe laissent à désirer quelquefois. Mais en général, il ne faut pas y voir des fautes vulgaires, étant donné qu'on les rencontre dans le langage du peuple, et que notre écrivain s'en débarrassait au cours de son évolution. Cependant, des incohérences de ce genre portent en eux mêmes des valeurs stylistiques, quelque chose d'intéressant, de la fraîcheur des parlers populaires. C'est dans ce sens qu'il faut comprendre la valeur stylistique des idiomes populaires, de toute une phraséologie spécifique, d'un décor ethnographique conçu dans l'emploi fréquent des proverbes. Ceci ne se manifeste pas comme une caractéristique du style populaire très simplifié, tout en se prêtant à la manière d'exprimer une couleur pittoresque et dynamique.

Comme en général, les lexèmes sont importants aussi pour le style de Karadžić. C'est surtout son opinion concernant les mots du slave ecclésiastique et les néologismes qui permettent de suivre l'évolution du style de Karadžić, ses tendances à élever le langage parlé au niveau de la langue culturelle. En réalité, il y a un parallélisme de deux conceptions de Karadžić : celle de la langue et l'autre du style. Plutôt l'idée du style était comprise dans sa conception linguistique. Les adversaires de Karadžić considéraient que les villageois devaient suivre le type de langue de la „classe supérieure“; même ceux qui ne s'opposaient pas en principe à l'emploi littéraire de la langue serbe, tenaient à un style qui était en train de se former dans la classe de la bourgeoisie naissante. Ils proposaient l'urbanisation du langage populaire. En réalité, il s'agissait des mots, de l'ordre des mots, de la corrélation, de la phraséologie, en un mot : c'était le style qui était en question. Avec le temps et sans tarder, Karadžić s'appropriä l'idée d'une langue littéraire en fonction culturelle, mais d'un type de la langue dont les qualités stylistiques devaient avoir la base dans la nature pure du langage populaire; un type dont la structure ne serait pas dérangée dans ses corrélations intérieures. C'est sur la plate-forme stylistique que Karadžić emporta sa victoire définitive sur les adversaires de la révolution littéraire et culturelle du peuple serbe. Ceci est la première conclusion.

La conclusion suivante se rapporte à l'analyse des conceptions de Karadžić concernant le style de la poésie. C'était déjà en 1814 que Karadžić fit remarquer son intérêt pour le manuscrit de la Prosodie de Luka Milovanov. Vuk fit imprimer plus tard ce petit livre, et dans la préface de cette édition il formula ses idées sur les principes rythmiques, les principes de la versification syllabique.

En fin, il faut remarquer que la langue littéraire serbocroate a fait des grands progrès depuis l'époque de Karadžić, aussi bien que le style. Mais il ne faut pas oublier que Vuk Karadžić a créé la base de l'évolution du style



de la prose serbocroate moderne. En même temps, ce fut la poésie populaire serbe dans laquelle prit racine le style poétique du romantisme serbe et croate, pour suivre le développement littéraire. C'est par son effet qu'il faut juger la qualité du style de Karadžić, son style actif et l'autre en état latent, celui de la poésie populaire.

## STIL IM WERKE VUK'S KARADŽIĆ

### Inhaltsverzeichnis

1. Begreifen des Stil und des Werke Vuks Karadžić (Seite 1). —
2. Allgemeine Konzeption, Zusammenfassung und stilistische Konstruktion (5). —
3. Volkstümlicher Grund des Stil des V. Karadžić (9). —
4. Aussetzen; Beschreibungen (14). —
5. Erzählen (17). —
6. Abhandlungen; Kritik (18). —
7. Thematische und gründliche Eigentümlichkeiten der Abhandlungen (23). —
8. Stilistische Eigenschaften und Formen (26). —
9. Wert und stilistische Bedeutung im Satze (31). —
10. Wortfolge im Satze (36). —
11. Elemente ethnographischen Charakter (41). —
12. Stilistische Eigentümlichkeiten in der Übersetzung des Neuen Testaments (44). —
13. Lexikalische und semantische Eigentümlichkeiten (50). —
14. Rhythmik in Versen und prosodische Charakteristik (57). —
15. Persönlichkeit und stilistischer Charakter Vuk's Karadžić (61). —
16. Charakteristik und Bedeutung des Stil Vuk's Karadžić (64). —
17. Le Style dans l'oeuvre de Vuk Karadžić Résumé (69).